

M A G Y A R
ÉS
ERDELY-ORSZÁGNAK
TÖRVÉNY-
K Ö N Y V E,

IRATOTT
VERBÓCZI ISTVÁN
Á L T A L.
1514. ESZTENDÖBEN.

POSONYBAN, és KASSÁN,
LANDERER MIHÁLY
költtségével, és betűivel.
1779.

ELÖL-JÁRÓ BESZÉD.

Tekéntetes, és Nemes Magyar Országnek törvényit, és meg-rögzött szokáfit, hogy jobb értelemmel meg-irhaffam, emlékezetre - való egynéhány dolgokról, mellyek az én mostani irásomat illetik, rövid beszéddel akarok szóllani. Elsöben-is: az Igazságról. Másodszor pedig a' Törvényről, és annak Részeiről. Harmadszor: a' Törvénynek Nemeiről, és hány féle legyen? Negyedyszer: a' Szokásról, és annak tulajdonságáról, avagy módjáról. Ötödször és utólszor: a' jó Bírónak állapottyáról, és tisztiben való hivataljáról, és a' Törvényhez illendő dolgokról.

Leg első kérdésem-is ez lévén: Hogy ha a' Biró a' két Peresnek szavára, és feleletekre, és a' bizonyságokra tekintvén: Avagy pedig lelki ismerete szerént, a' mint tudja és érti a' dolgot, tartozzék Törvényt tenni? Melly dologról rövideden szólván, Istennek segítségéből, a' derék dologhoz kezdek, és Magyar Országunk tulajdon Törvényt, és meg-rögzött Szokásit, mellyekkel közönségesen a' Törvényben szoktunk élni (a' mint róla meg- emlékezhetem, és elmémbe szedegethetem) rend szerént meg-irván el-vegezem.

ELSŐ TITULUS.

Az Igazságról, hogy mi legyen nyilvánossággal, és annak Ágairol.

Az igazság azért ez embernek tökéletes, és szüntelen-való akarattya, melly szerént mindennek az ő igaz fajáttját meg-adja: és nem tsak tehetség szerént, hanem igaz indulatból arra menvén.

Az igazság még-is, ember szívének jóra való hajlása, és elméjének indulattya, melly miatt mondatik igaznak: úgymint, mikor valami személy-válogatás nélkül, és külömböztetés nélkül mindennek, az ő tehetsége szerént meg-adja, meg-itéli az ő saját igazát.

Söt

Söt az Igazság az emberben olly gyakorlott jóság, melyhez képest mindennek meg-adja az ő méltóságát: az Istennek keresztényi tisztetséget, Szüléihez engedelmességet, nálánál nagyobbak betsületet, hasonlókhöz békeséges egyenefséget, nálánál kifibbhez fenytéket, ő magát pedig tiszta életben tartya; és a' szegényeken, nyomorúltakon volta-képen könyörül, és segít.

Avagy még-is az Igazság, gyakorlásból való szívbeli jóság (a' közönséges jó meg-tartatván) melly mindennek méltóságát meg-adja. Es e' képpen az Igazság ember elméjének, és akarattjának olly egygyező állapottya, hogy minden dolgokban igaz itéletet téfzen.

Mert Szent Gergely Doctör-is azt mondja, hogy az emberi társaság között nem lehet nagyobb jóság, mint az Igazságnak követéfe, és hogy mindent az ő igazságában meg-tartsunk. Mert a' hól az Igazság vagyon, minden egyéb jóságos tselekedet-is ott találtatik-meg. Mivelhogy (a' mint Hieronymus Doctör-is mondja) az egy Igazság nevezeti alatt, minden egyéb féle jóságos tselekedetet-is kell érteni: a' mint Heliodus Poeta Verse-is tartya: Az Igazság minden egyéb jóságos tselekedetet-is be-foglal magába.

Holott az emberek' szemei előtt az Igazság a' több jók között úgy annyira te-

A 3

kénte-

kéntetes, és tündöklő jóság; hogy Aristoteles-is azt meri felöle mondani: hogy sem az estvéli, sem az hajnali tsillag nem lehet annál fényesbb, és tündöklőbb.

Két féle pedig az Igazság, egyik Természet, a' másik Törvény szerént való. A' Természet szerént való Igazság (a' mint megmondám) tökéletes, és szüntelen való akarattya az embernek, mellyhez képeft mindennek az ő igazát meg-adja: Es e' nélkül senki az Istennek Országát nem bírhattya. A' Törvény szerént való Igazság pedig mondatik olly törvénynek, melly gyakorta meg-változik: mindazáltal a' nélkül akár melly Nemzet-is, vagy Ország fokáig meg-nem állhat.

Innét vagyon, hogy némelly dolgot két képpen mondunk igaznak: Egy képpen, a' dolognak természeti szerént, mellyet természet szerént való igaznak mondunk. Másképpen emberek között való végezés szerént, melly végezeft írott, és ki-adott Törvénynek mondunk.

II. TITULUS.

Az Igaz mi légyen, és annak Ágai-ról.

EZ a' szó, Igaz, melly az Igazságból származik, a' mennyiben irásunkat illeti, annyit

nyit téfzen, mint igaz, és méltó dolog. Ez irásunkban pedig értyük ezen a' mi meg-rögzött Szokálinkat, mellyek vagy meg-vannak írva, vagy irásban nintsenek.

Honnét e' következik, hogy ez a' szó, Igaz, közönséges szó, és fokot foglal-bé magába. De a' Törvény az Igaznak egyik ága, és része. Mert minden, a' mi igaz, törvényből, és jó erköltsből vagyon, az az: írott törvényből, avagy ollyanból, a' melly irásba nem költ. Mellyet Cicero-is úgy értett: Hogy az igaz törvény a' jónak, és méltó dolognak tudományja, és mestersége; kihez képeft, a' szent törvényeket, és mindeneknek az ő igazokat ki-szolgáltattjuk; mellyért a' törvénynek ki-szolgáltatóinak mondatunk.

Másképpen mondatik az igaz, az írott, és ki-adott Törvény, melly minket kötelez a' jó és méltó dolognak meg-tartására: az az, haszonnak, és illendő dolognak, avagy egyenefségnek, mikor az igazságnak értelmébe tétetik.

E féle Törvény' igazsága ez okáért két féle: Mert némelly a' közönséges állapotot illeti; némelly pedig tsak tulajdon magok személyét. A' közönséges állapotbéli Igaz, főképpen illeti a' birodalmat, és az Országoknak birását, és a' közönséges hasznot: melly áll a' szent dolgokban, a' Papi-rendekben, és a' Tiszt-viselőkhben. Honnét e' kö-

vetkezik, hogy a' ki a' Papokat avagy a' szent, vagy szentségre rendeltetett dolgokat meg-bántya, avagy a' Tiszt-vifelöket, az az: a' kötségnek Igazgatóit, mindenektől, úgy-mint közönséges vétekért, vádol-tathatik. A' magános Igazság pedig, személy szerént való igazság, melly kinek-kinek hasznát illeti. És ez, három féle, tudni-illik: a' Természetnek törvénye, némü-némü Nemzeteknek törvénye, és a' Polgári törvény.

A' Természetnek törvénye pedig minden féle nemzetségekkel köz, mivelhogy a' természetnek folyásából, és nem valami szerzésből származik: mellyre a' természet tanít, és tanított minden féle állatokat. Sőt ez nem tsak az emberi nemzet között vagyon, hanem minden féle egyéb oktan állatok között-is. Innét vagyon a' hímnek, és a' nősténynek felekezések, magzatoknak nemzések, és fel-nevelések, mindeneknek egyenlő szabadságok, és az olyanoknak megnyerések, mellyeket az égben, földön, és a' tengerben fognak. Ennek felette, a' letett marhának, avagy költsön adott pénznek meg-térítése, és meg-adása. Felebarátunkon esett erőszaknak, erőszakkal való el-térítése. Mert ezt, vagy ha valami ehhez hasonlót, soha hamisnak nem, hanem természet szerént való dolognak, és méltó s' igaznak tarttyák lennie.

Avagy

Avagy másképpen, a' Természetnek törvényén értyük azt a' törvényt, melly Mósesnél, és az Evangyeliomban vagyon, melly azt hagygya, hogy úgy tselekedgyünk másfal, a' mint akarjuk, hogy magunkkal tselekedgyék más. Meg-is tiltya, hogy máson ollyat ne tselekedgyünk, a' mit velünk tselekedtetni nem akarunk. Melly felöl ilyen Vers-is vagyon: A' mennyi jót akarsz magadnak, másnak-is akarj anuyit. És a' mit nem kívánsz magadnak, mással se tselekedd azt. Így élhetf e' földön menyország-hoz illendő igazsággal.

A' Természet' törvényét azért két képpen érthettyük: Elsöbben az emberekre nézve, a' mennyiben okos természet vagyon benne, mellyel az Isteni dolgokkal közösködnek: és így a' Természetnek törvénye az embereken, Isten' törvényének mondatik. Másképpen értetik a' Természet' törvényén ez, hogy az ember élő állat, és érzékenysége vagyon szintén mint egyéb állatnak: úgymint érez, mozog, és indul. És az e képpen értetett Törvény az emberben, mondatik Természet törvényének.

A' némü-némü nemzetnek Törvénye is két féle, tudni illik: első, és második. Az első Nemzetségi törvény ez, mellyet minden nemzetek eleitől fogva tartottak a' természetnek okofságától vífeltetvén, és nem valami egyéb nemzetnek szerzéséből

A s

arra

arra vitetvén, úgy mint senkit nem bántani, &c. És ez a Természetnek törvényétől semmiben nem különböz, hanem csak különb tekintetből. Mert a Természetnek törvénye, és Nemzetnek törvénye, egy értelemen vagyon, de különb tekintetért. Mert a Természet szerint való törvény, a mennyiben a természetnek folyásából származott, és tartatott; Nemzetnek törvénye pedig, a mennyiben azokkal a nemzetek, e világnak kezdetitől fogva, minden-némü emberi szerzésen kívül éltenek. És e Törvény szerint a szolgaságnak (avagy jobbágságnak) állapotja jól volna; mert természet szerint minden ember szabadságra született.

A második Nemzeti Törvény ez, mellyet a nemzet nem természet szerint való okokból, hanem maga javáért, és közönséges haszonért rendelt: E pedig gyakorta különböz a Természet törvényétől. Mert a Természet törvénye szerint minden köz vala, mindenek magokkal szabad emberekké születettek vala: de a különbkülömb-féle nemzettől találtatott, az Uri rendnek, birodalomnak, és különözésnek állapotja: hadakat iudítottak, fogságokat, rabságokat, és egyéb e félékhez hasonló nyavalyákat egymás ellen; mellyek a Természet törvényének mind ellene vagynak.

Söt

Söt ezen különbözö Nemzeti törvény által találtatott minden egymással való végezés, és szövetség-is: úgymint, vévés, el-adás, meg-fogadás, szerződés, és ezekhez hasonló dolgok.

A Polgári törvény pedig ez, mellyet akár melly kötség, avagy akár melly Város magának, Istennek tiszttségére, és az embereknek javokra szerez. E pedig mondatik Polgári törvénynek, mint egy tulajdona csak a Városnak: Melly felöl három képpen-is elmélkedhetünk: Először közönséges képpen, melly ez mellyel minden Város közönséges képpen él. Másodszor: tulajdon képpen, melly ez hogy minden kötség, avagy Város magának, Isten tiszttségének, és maga meg-maradásának okáért önnön között végez.

Harmadszor, méltóságra nézve, tudni illik: a Romai törvénynek méltóságára mutatván, mellyet más nével a Tsárfári, avagy Romai birodalom törvényének-is mondanak. Mert mikor nevezet képpen ki-nem nevezik, hogy a birodalomban mellyik Város törvénye legyen; méltóságosan csak a Romai törvényre mutatnak olyankor. A mint a Görögöknél, ha csak röviden a Vers-szerzőt említik, Homerust jegyzik: a Deákoknál pedig Virgiliust: A Szent Írásban az Apostolokon, egyéb nevet hozzá nem tévén, Szent Pált értyük.

III.

II. TITULUS.

Mitsoda különbség legyen a' Természet törvénye, Nemzetek törvénye, és a' Polgári törvény között?

Értsük-meg azért, hogy a' Természet Törvénye különböz a' több Törvényektől, három képpen. Elsőben, eredeti szerént; mert a' teremtetől fogva kezdett. Másodszor, méltósággal; mert a' Természet törvényét minden nemzetség egyaránt tarttya, úgy-mint a' melly Istentől szereztetett, álhathatos, és változhatatlan Törvény.

De az egyéb féle Törvény, mellyet valamely kötség, avagy Város magának szerzett, gyakran el-változik, avagy ellenkező szokás miatt, avagy más jobb Törvény miatt, kit az után ellene szereznek. Harmadszor ki-terjedett voltával; mert a' Természet törvénye szerént mindenek közönségesek volnának: de a' Nemzetség, és Polgári törvény szerént, ez enyim, imez tieddé lött.

Továbbá: minden kötség, ki Törvényhez, avagy jó szokáshoz tarttya magát, és ezeknek enged; rész szerént tulajdon törvénnyel, rész szerént pedig minden emberek közönséges Törvényével él. Mert a' kik tsak ő magok Törvényével, és nem köz

köz Törvénnyel élnek, ez illyenek magoknak fáját Törvényt szabnak, és azt Polgári törvénynek nevezik. A' melly Törvénnyel pedig minden nemzetek közönségesen élnek, Nemzetségek törvényének neveztetik.

IV. TITULUS.

A' Vitézlo Igazságról, és a' Törvénytudásról.

A' Vitézlo Igazság áll az hadakozásnak indításában, frigynek vetésében, és a' jelhez tartván magát az ellenséggel szembe való menésben.

Továbbá, a' Vitézek' fenytéke áll a' meg-büntetésben, ha ki helyt nem állana.

Ennek felette, ide való a' hó-pénznek is ki-szolgáltatása, tisztefségre való vétel, tisztefséges ajándékozás: úgy-mint mikor koronás Tzinert, avagy arany lántzot valamely vitéz embernek ajándékon adnak. Továbbá: a' nyereségnek el-rendelése, és kinek-kinek személye, és vitézsége szerént való el-ofztása, és abból a' Fejedelem részének ki-szolgáltatása.

A' Törvény-tudás pedig Isteni, és emberi dolgoknak értelme, az Igaznak, és Hamisnak tudása: Igaznak, hogy azt tselakedgyék; Hamisnak pedig, hogy azt távoztassák. Mert nem elég tsak azt tudni, mi

mi legyen az Igaz, avagy a' Hamis; hanem egyik dolog a' máikkal voltaképpen, és valóban miben ellenkező, meg-kell érteni: mellyhez képest, a' mint a' dolognak módgya mutattya: a' fzeréért kell arról külömb-külobm-féle Törvényt szabni.

V. TITULUS.

Külobmség vagy az Igazság, az Igaz, és a' Törvény-tudás között.

Külobmség vagy az Igazság, az Igaz, és a' Törvény-tudás között. Mert az Igazság, embereknek erköltsökben való jóságos tselekedet. Az Igaz pedig, az Igazságnak véghez való vitele. A' Törvény-tudás, a' meg-mondott Igazságnak, és az Igaznak értelme, és tudása.

Továbbá, az Igazság a' jóságos tselekedetek között leg-főbb, és elsőbb. Az Igaz második garáditsban vagy. A' Törvény-tudás harmadban, és utolsóban.

Ennek felette, az Igazság mindennek az övét meg-adja. Az Igaz pedig segéti az Igazságot. A' Törvény-tudás pedig meg-tanít reá, mint mehefsen mind a' kető véghez.

VI.

VI. TITULUS.

Mi legyen a' Törvény, és mellyek annak tulajdonsági?

Mivelhogy ez előtt meg-mondók, hogy az Igazság két dologból áll, Törvényből, és Szokásból, az az: avagy irott, avagy iratlan Törvényből. Annak okaért az irásban-való Igazságról, az az: az emberi társaság között való Törvényről röviden ezt kell meg-értenünk, hogy mi legyen a' Törvény, kiről külömb-külobm-képpen szólnak a' böltsek.

Mert elsőbben Törvénynek mondgyák lenni a' kötség végezését, mikoron tudni-illik: az öreg nép, a' Vénység, a' Kötség-gel együtt valamit végez. De e' mi mostani irásunkban nem e' féle Törvényről szöllunk, mivelhogy a' mint régen hatalma volt a' kötségnek, hogy önnön közötök Törvényt szerezhefsen, és szabhasson, mostan a' féle szabadsag tölök el-vétetett, és tsak a' Fejedelem szabhat Törvényt: mint erről ez után nyilvánban szöllunk.

Másképpen a' Törvény olly szentséges Végezés, melly tisztetséges dolgokat parantsol, a' tisztetség ellen valókat pedig meg-tíltya. Avagy pedig, Igazságból származott jó mód, melly a' tisztetséges dolgokat parantsolja; az ellen valókat pedig meg-tíltya.

B

Továb-

Továbbá: a' Bölts Papinianus, és Demosthenes értelme szerént: A' Törvény emberek találmánnya, Istennek ajándéka, böltsenek tetfzése az hatalmaskodásnak meg-büntetője, Városhoz illendő állapot, a' véteknék el-távoztatása. Melly elő-számlálásból meg-érthettyük, hogy a' Törvényt emberek találták. Mert az emberi nemzetség e' világon meg-szaporodván, és a' gonofság-is el-áradván, mivelhogy a' biródmokat kegyetlenül kezdték az emberek bírni, a' szükség végre reá kényszerítette őket, hogy Törvényeket szerezzenek magoknak. Mellyeknek kik löttek legyen első fel-találói, és szerzői, szerinszerte meg-va-gyon írva.

Másodszor továbbá, a' Törvényt mondgyuk Isten ajándékának: Mert a' mint Arany-szájú Szent János mondgya: Az Istennek törvénye olly igaz út, melly sem jobbra, sem balra nem hajól. A' melly köfségnek azért Törvénye niutsen, és az Istennek mondását, parantsolattyát meg-utálja, annak a' fok tévelgésnek utánna kárhozatnak töribe kell esni. És mindenféle Törvényt héjába-valónak kell tartani, valamelly az Isten törvényéhez nem hasonló. Mert az emberi Törvénynek tsak annyiban va-gyon helye, a' mennyiben az Isten törvényétől el-nem távozik: a' miut a' Bölts arról szól, mondván: Én általam ural-

uralkodnak a' Királyok, és a' Törvény-tévők én általam végeznek igazat. Annak okaért, az emberi Törvénynek az Isten törvényéből kell ki-származni: mert tsak abban a' Városban lehet jó rend-tartás, a' melly az Isten törvényéhez szabattatott Törvényel igazgattatik. Valamelly Törvény azért Isten törvénye ellen va-gyon, akár mint javallotta legyen a' köfség, még ha fok időtől fogva hozzá szokott volna-is, semmiképpen állandó nem lehet.

Harmadik tulajdonsága a' Törvénynek ez, hogy a' Böltsenek tetfzése legyen. Holott eszünkbe kell venni, hogy a' mint a' Fejedelemhez nem illik, hogy az ártatlant meg-büntesse; azon képpen a' sem illik hozzája, hogy a' bünöft el-szabadítsa, és a' gonofzt büntetés nélkül hagygya; főképpen mikor valaki a' közönséges birodalom, a' vagy társaság ellen vét. Mert a' ki igazzá téfzi a' hamísat, és el-kárhoztattya az igazat, mind a' kettő útálatos ember Isten előtt.

Negyedik tulajdonsága a' Törvénynek, hogy a' hatalmaskodásnak büntetője legyen. Mert azért szerzették a' Törvényt, hogy attól való féltekben, az embereknek vakmerőségek meg-zaboláztassék, és az ártatlanok a' gonofzok között békefésben meg-maradhassanak. Mert az emberek nem betsülnék-meg a' Törvényt, ha a' Törvény ural-

büntetésétől nem tartanak; melyre a' Tiszt-vifelőnek nagy vigyázásának kell lenni.

Ötödik tulajdonsága, hogy a' Törvény a' Városnak legyen gyarapodó egyeségére. Mert a' Várost a' Városbéli Polgári társaságnak egyeségéről, és a' személyeknek egy arányú, és egyenlő állapotokról szoktak nevezni.

Es ez okon e' mi Országunkbéli minden Törvényeknek-is, a' hazánknak közönséges hasznára kell lenni. Mert a' mint az orvosságból nem kell egyebet remélni, hanem az egészséget, mellynek okért rendeltetett: azon képpen a' Törvényből-is nem kell egyebet várni, hanem a' mi a' közönséges Országbéli társaságnak hasznára legyen, mert e' végre irták a' Törvényeket.

Hatodik tulajdonsága, hogy a' Törvény a' vétkeknek el-távoztatása legyen. Mert a' mint Szent Tamás D. mondja: az emberek között való Törvények e' végre rendeltettek, hogy az embereket a' vétkekről hátra rántsák, és a' jóságos tselekedetekre vonják. Mert jollehet az emberben a' jóságra való természet szerént vagyon valami indulat, és kívánság. De mindazáltal hogy a' jóságos tselekedet tellyességgel véghez mehefsen, szükség, hogy az embernek valami ösztöne legyen, melly

kivált-

kiváltképpen a' Törvénynek meg-örizéséből szokott következni. Es ezért mondja azon Sz. Tamás D. hogy a' Törvény okoságból származott, és közönséges jóra való ki-adatott rendelés, attól, a' kinek a' közönséges állapotra gondja vagyon, az az: a' Fejedelemtől. Es a' Törvény regulája, és mértéke annak, mit kellefsék megtselekedni, és mit kellefsék el-hagyni. Honnét következik ez-is, hogy a' Törvény igaz legyen, tisztességes, és természet szerént lehetséges legyen; ember hazájának természetéhez; és a' helynek szokásához illendő, az időhöz-is alkalmas, és el-múlhatatlan szükséges, és valóba hasznos. Nyilván-való-is, és világos legyen, hogy homályofsága miatt valami agyaskodó forgásra, és tsalárdságra való alkalmatofság belőle ne lehessen, az az: valaki hamisan ne magyarázhassa.

Ha mindazáltal valami részében homályosnak, avagy kétségesnek láttatik, tartozik azt meg-magyarázni, a' ki szerzette a' Törvényt: a' végre, hogy avagy rava-fzúl értelme el-ne fatsartassék, avagy hogy valaki e' féle kétség miatt meg-ne tsalatkozzék, vagy a' törbe, avagy kárba ne essék: ezt előtte vífelvén, hogy az nem a' magányos haszonért, hanem a' Társaságnak közönséges javáért irattatott legyen. Melly dolgokat azért kell eszünkbe ven-

B 3

nünk

nünk, hogy minek-utánna a' Törvényt kiadják, akkor osztán késő annak módjáról ítéletet tenni; hanem a' ki-adott Törvény szerént kell a' dolgokat meg-ítelni.

VII. TITULUS.

Miért szerzették legyen a' Törvényt: és a' Törvénynek négy féle tisztiről, és erejéről.

Mivelhogy minden féle Törvény, avagy Isten' Törvénye, avagy embereké. Az Isteni Törvény természet szerént való; az emberi Törvényeket pedig, az erkölts, és szokás szerént találták, és szerzették: azért az embereknek Törvényi egy-máftól igen különböznek. Mert némelly Törvény tetfizik némelly nemzetségnek; némellynek pedig más féle.

Somma szerént, a' mi szabad, az Isten törvénye: a' mi igaz, emberi Törvénynek mondják. Mint példának okáért: más ember mezején szabad által menni, mert Istené a' föld, és a' földnek minden tellyesége: de törvény szerént nem szabad; mert vagy végezés szerént, vagy pedig szokás szerént tiltva, és tilalmasban vagyon.

Innét azért kérdés támad: hogy mi végre szerzették a' Törvényt? Erre ez a' fele-

felelet: Ez okáért, hogy a' Törvénytől való félelem miatt az emberek' vakmerőségek meg-tiltassék, és a' gonosz emberek az ártatlanoknak ne ártsanak, és a' gonoszok vakmerőségek-is, és ártásra való erejek, a' büntetéstől való félelem miatt meg-zaboláztassék.

A' Törvénynek pedig négy féle ereje vagyon: mert minden Törvény avagy valamit meg-enged, avagy meg-tilt, avagy büntet, avagy valamit parantsol. Enged, úgy-mint: hogy a' jó vitéz, és jóságos tselekedetü ember valami jutalmat kérhessen. Tilt, úgy-mint: hogy fenki az Apátza Szüzek közül házafásra adni magát ne mérészellje. Büntet, mint, hogy a' ki embert ölend, feje esék-el érette. Parantsol pedig, mikor így szól: Szeressed a' te Uradat Istenedet.

A' Törvénynek illy négy ereje vagyon: Enged, büntet, parantsol, s' tilt szorolson.

VIII. TITULUS.

A' Végezésről, és saját írott Törvényről.

Meg-értvén mi legyen a' Törvény, és annak az ő különbözése; immáron szóljunk a' Végezésről. A' Végezés azért

az, a' mit közönségesen Decretómnak hívunk, tudni-illik: az Országnek némü némü közönséges Igazsága, mellyel Törvénygyanánt él. És mondatik Végezésnek, Rendelésnek, ez okon: mivelhogy áthatatosán, és erősen el-rendeltetve vagyon; vagy azért, hogy a' közönséges állapotot rendeli. Gyakorta pedig e' fele Végezésen a' Városi, avagy Polgári törvényt-is értyük. A' hol ezünkbe kell vennünk: hogy az egy Tárfaság, és egy Törvény alá gyült Gyülekezet' törvénye két felének találta-rik. Egyik közönséges, és a' melly a' Törvény-könyvekben meg-vagyon írva. És azt a' Törvényt senki egyéb nem végezheti, hanem csak a' Tsáfzar, avagy valamely felséges Fejedelem. A' másik Törvény pedig saját, tulajdon, melly valamely helynek Törvényének, avagy El-vegezésének mondatik. És illyent minden Ország, Tartomány, sőt még néha egy Város-is szerezhet magának.

Valamely helynek Törvénye pedig olyan, mellyet minden embernek ott meg kell tartani, mint, ha ott akar lakni, ott való tulajdon Törvényt: Melly azt téfzi, hogy annak a' helynek Privilegiumit, mellyekhez nagy hittel köteles, abban a' városban, és helyben, maga-is meg-tartja, és másfal-is meg-tartatya. Ugyan ezen értelemmel, régi meg-rögzött, egyéb hai

Tör-

Törvénynek-is (a' mint meg-ementők) nevezetik.

IX. TITULUS.

A' Végezésnek lehet-e ereje a' Romai Egyház rendelése, avagy a' Természet, avagy az Isten Törvénye ellen?

Erre azt feleljed: A' mi a' Romai Egyházi Rendelést illeti, ha a' Végezés az Anyaszentegyháznak meg-rögzött szabadsága ellen vagyon, avagy Privilegiuma ellen; annak helye nem lehet, hanem ha lelkünknek idvéfsege ellen volna. A' mennyiben pedig a' külső Törvényeket nézi; az Ország, és a' Polgári végezés fellyül halladja a' Pápák' rendelést, és azokat semmivé téfzi, nem-is kötelez azokhoz. De a' mennyiben a' Végezés illeti, avagy a' Természetet, avagy az Isten törvényit; jóllehet ezeknél nem hathatósbb, meg-fem bonthatja. Mint példának okáért: Az Isten Törvénye minden válogatás nélkül azt mondja, hogy ne ölj: mindazáltal az emberi Végezés szerént való Törvény, egy-néhány okokért meg-engedi az ember öléf. Hasonlatos képpen szólhatunk a' Dézmák felöl-is, mellyekkel Istennek törvénye szerént tartozik minden ember; de mindazáltal a' Pápa sokaknak Privilegiumot ad,

B 5

hogya

hogy Dézmát ne fizessenek. Egy sommában mondhattuk azért, hogy a' Végezés, és a' Törvény, avagy a' Fejedelem parantsolatja, avagy írása, a' Természetnek törvényét, és az Isten' törvényét nem teheti semmivé. Mert sem a' Pápa, sem valaki egyéb olly Végezést nem tehet, hogy az O avagy az Uj Testamentomöt nem kellene meg-tartanunk: vagy hogy a' Szülök a' magzattyokat, fiokat, leányokat, fel-ne nevelnék.

De mindazáltal rész szerént való dolgokban, és tikkelyekben bizonyos, és igaz okokból az emberi végezésnek helye lehet, még az Isten' törvénye, és a' Természet' törvénye ellen-is: mint, hogy a' tolvajokat szabad legyen meg-ölni, és az éjjeli lopókat.

X. TITULUS.

Mi legyen a' Szokás, és hány dolog szükséges a' Szokásnak meg-erősítésére.

No immár szóljunk a' Szokásról: holott elsöbben-is ezt kell meg-érteniünk, hogy a' Szokás emberek' erkölcséből vétetett némü-némü Törvény, mellyet Törvény gyanánt kell tartani, mikor más írott Törvény nintsen fölöle. És semmit az nem különböz, akár irva legyen e' féle szokás,
akár

akár pedig jó okokból származzék: holott még a' Törvényt-is a' jó okok téstik hatatósá.

Továbbá: ha jó okokból léstzen a' Törvény, tehát valami jó okokból léend, Törvény gyanánt kell tartani, tsak hogy Isten, és lelkünk' esméretivel egygezzen, a' jó rend-tartáshoz illyék, és idvességünkre legyen. A' Szokás pedig innét neveztetik, hogy az emberek közönségesen ahöz szoknak, és magokat ahöz tartják; és voltaképpen véle, mint köz dologgal, élnek.

De hogy nyilvánban meg-mondjuk, mi legyen a' Szokás, a' mint mi itt ez írásban róla szöllünk: Ez annak erkölcséből fel-vett valami-némü olly Törvény, a' melly közönséges méltóságból ugyan Törvényt-is szerezhethetne. És ez az oka, hogy a' Szokás-is Törvénynek neveztetik.

És ha a' Fejedelem azt hagyja, hogy a' Törvény szerént láttafsék-meg valamelly dolog; akkor a' Bíró, a' helynek Szokása, és Végezése szerént mondhat sententziát. Szintén mint vizontag a' Szokáson értyük a' közönséges Törvényt. Annak okaért, ha valaki az ö keresetiben emliti a' Szokást, a' közönséges Törvényt-is láttatik szem előtt vifelni, és arra tekénteni.

Minden kötség pedig az ö helyében szerezhethet magának Szokást; de hogy eféle Szokás jó, és állandó legyen, egynéhány tulaj-

tulajdonság kell hozzája. És leg-először: hogy bizonyos méltó okokból szereztessék. Méltó okokból vagyon pedig, mikor a Szokásnak a Törvénnyel egy tzelja, és vége vagyon. A szentséges Rendelésnek, és az Isten Törvényének a vége, lelkünknek boldogsága: Az Ország, és városbéli Törvénynek pedig a vége, a közönséges jó: Ha azért a Szokás lelkünknek idvefegére vagyon; méltó okokból vagyon szereztetve, a szentséges Rendelések, és Isten Törvénye szerént.

Ha pedig az örök élettel láttatik ellenkezni, méltatlan ok nélkül való szokás. Az Ország, és Városi Törvény szerént annak okáért jó okokból származik a szokás, ha a közönséges jóra szolgál. De mivel hogy erről nyilvánvaló regulát nem mondhatunk, somma szerént tsak azt mondjuk, hogy valamely Szokás nem ellenkezik a Természet Törvényével, Nemzetiségek Törvényével, és az Irott Törvénnyel, azt jó okokból szeretteknek ítélttyük. De mivelhogy a Törvénynek fundamentoma a jó okoknak meg-gondolása, azt mondhattjuk, hogy egy Szokás sem jó okból származott, valamely a Törvénnyel láttatik ellenkezni. Erre azt felelhettyük, hogy a Szokásnak jó okai lehetnek, még a jó Törvény ellen-is; de külömb dolgokra nézve, mint hogy két ellenkező dolog-

dolog-is igaz lehet; de külömb-külob te-kentetre nézve, mint férjhez menni, férjhez nem menni.

Máfodszor kívántatik, hogy a Szokásban idő-telés legyen; az az: Elégséges időtől fogva éltének legyen véle, és az idő alatt meg-rögzött legyen. De ezt ki-váltképpen mondjuk a Romai Egyháznak Rendeléséről: mellyben-is az nem szükséges, hanem ha a Szokás a ki-adott Törvény ellen volna. Az Ország, és Városi törvény szerént azért a Szokásnak meg-erősítésére elég tiz esztendő, az az tiz esztendőnek el-forgása; még olly dologban-is, a melly az Ország Rend-tartásának törvénye ellen volna. Ha pedig a Szokás a Romai Egyház Rendelése ellen volna, annak idejének töltése negyven esztendőt kíván.

Ha pedig a nyilván való Törvény felett volna a Szokás, még a Romai Egyház Rendelési szerént-is elég a tiz esztendő, az idő-töltésre. E tiz esztendőt onét kezdvén számlálni, mikor a költség elsőben kezdett élni a Szokással. A mit pediglen mondék közönséges képpen az Ország, és Polgár Törvényről, hogy annak idő-töltésére elég tiz esztendő, ezt rész szerént értsed, hogy ha a Szokás nem olly dologban volna, mellynek el-igazítása a Fejedelmet, úgy-mint leg-főbb személyt illetné;

illetné; mert e' képpen a' Szokás meg-nem
álhat. Hanem ha olly régi időtől fogva
tartatott volna-meg, hogy senki nem emlé-
keznék róla, mikor szegték volna-meg azt
a' Szokáft.

Harmadszor: kívántatik a' Doktoroknak
közönséges sententziájok szerént, hogy
a' Szokáft voltaképpen gyakorlották legyen:
melly magában nem igen szükséges, hogy
abból Szokáft vennének; hanem hogy e'
féle Szokáfsal a' kötség élt, következik,
hogy azon kötség azt a' Szokáft javallotta,
és akarta, melly jóvállas tsak egyfzeri tse-
lekedetből nem következhetik: a' gyakorta
való tselekedet azért, úgymint oka a' Szo-
kásnak; a' Szokás pedig a' gyakorlásból
származik.

Annyi gyakorlás, és olly nyilván va-
ló tselekedetek kívántatnak pedig a' Szo-
kásnak meg-tartásában, hogy hihető-kép-
pen a' Szokás' tudására lött legyen a' kös-
ségnek. De mindazáltal nem a' gyakorlás,
hanem a' kötségnek alattomban való egy
értelme szokta a' Szokáft bé-hozni. Hon-
nét e' következik, hogy valahol meg-ta-
pasztaljuk a' kötségnek egy értelmét, ott
bátor fokot ne gondoljunk a' gyakorláfsal.
Söt inkább néha állandó Szokás következ-
hetik tsak egy tselekedetből-is, ha azon
okkal az után-is szüntelen annyi ideig él-
nek, melly elegendő idő lehet a' Szokás-
nak

nak fel-vételére. Mint ha kinek egyfzer
hídat hagynak az Ország' úttyán tsinalni:
Avagy ehez hasonló dolgot meg-enged-
nek.

XI. TITULUS.

*Mit különbözzön a' Törvény a' Szo-
kástól: és a' Szokásnak három féle ere-
jéről.*

Különböz azért a' Törvény a' Szokás-
tól három úton: Elsöbben, mert a'
Szokás alattomban való; a' Törvény pedig
nyilván való. Másodszor, a' Szokás nin-
tsen írásban; a' Törvény pedig írott Tör-
vény: jóllehet ez, nem tellyeséggel való
külömböség köztök. Mert a' Fejedele-
nek ki-mondott Törvényt, ha még meg-
nem irták-is, ugyan Törvénynek mondják.
Es ha a' Szokáft fel-írják-is, azért még-is
ugyan tsak Szokás: a' mint hogy a' zálo-
gos jószágrol való Szokáft-is láttyuk, hogy
levélben-is bé-írják, és bé-szerzik.

Harmadszor, mert a' Törvénynek, mi-
helyt ki-adják, helye vagyon, és a' tör-
vény-tételben ma-is követik; a' Szokás pe-
dig időt kíván, és tsak lassan tsúsz-bé,
nem-is mindjárt szokott fel-vétetni: miért
hogy az alattomban való dologgal lassab-
ban mehetnek elő, hogy sem a' bizonyos
nyil-

nyilván való dologgal. Nem-is olly bizonyos, a' mi vélekedésből származik, mint a' melly mindeneknél nyilván vagyon. Azért a' kötség-is nem szerezhethet mindjárt Szokást, hanem lassan-lassan.

A' Szokásnak pedig három féle ereje, és tulajdonsága vagyon. Elsőbben, magyarázó ereje vagyon: mert a' Szokás igen szépen meg-fejtegeti a' Törvényt. Annak okáért mikor az irott Törvény homályosnak, és kétségesnek láttatik, akkor meg-kell tekintenünk annak a' helynek Szokását. És ha a' Szokás nyilván való léfzen, nem kell a' törvény-tételnek attól az értelemről el-fzakadni, melly a' Szokásból világosan ki-jöhet. Másodszor, kissebbítő, és ellenkező ereje vagyon; mert mikor a' Szokás az irott Törvény ellen vagyon, azon Törvénnyel ellenkezik. Harmadszor, hasonló ereje vagyon: mert a' melly dologról irott Törvényt nem találhatunk, abban a' Szokással úgy eljünk, mint egy Törvénnyel.

XII. TITULUS.

A' Törvényről, Végezésről, és véle ellenkező Szokásról, mit kelljen értenünk.

De e' felől kérdés támad: hogy mikor a' Törvény, avagy Szerzés ellenkezik a' Szokás-

Szokással, mellyiket kell meg-tartani? Erre azt feleljed: hogy ha elsőbb léend a' Törvény, és az után következendik olly Szokás, melly véle ellenkezik, tehát ha közönséges léfzen, a' Szokás, fellyül haladja, és közönségesen, sőt tellyefésséggel hathatósb a' Törvénynél. De ha a' Szokás tsak rész szerént való, a' közönséges Törvényt el-nem nyomhattya, hanem tsak azon a' helyen, a' hol a' féle Szokást tartanak. Ha pedig elsőbb léfzen a' Szokás, és az utánna-való Törvény ellenkezik véle, akkoron a' Szokás nem előzi-meg a' Törvényt, sőt a' Törvény semmivé téfzi a' Szokást.

Ez ellen mindazáltal a' Romai Gyülekezetnek Törvényének rendelői azt mondják, hogy a' Pápa Törvénye nem rontya-meg valamelly helynek Szokását, ha véle ellenkezik-is, ha azt a' Szokást kiváltképpen meg-nem nevezi. Mert a' Pápa felől nem lehet ollyan vélekedés, hogy minden ellenkező Szokásokat tudna; Tehát vizfontag e' következik, hogy ha valamelly Város, avagy Gyülekezet Végezést végez az ő maga Szokása ellen, azzal a' Szokásnak véget vet, bátor a' Szokást ingyen se emletse a' Végezésben. Mert a' Város, avagy kötség kétség nélkül tudja maga Szokását.

Erről azért két rendbéli tanúságot mondok. Első: mikor a' Szokás után, véle ellenkező közönséges Törvényt szabnak, azzal azt az elébbi Szokást semmivé téstik. A' második: mikor az irott Törvény után véle ellenkező Szokás következik, és fel-kél, azzal azt az elébbi Törvényt semmivé téstik. Mellyet úgy kell értened (a' mint fellyebb-is meg-mondám) mikor a' közönséges Szokás olyan köfség között kél-fel, és köztök meg-tartatik, melly Törvényt, és közönséges Szokást-is szerezhet. Mert ha tsak bizonyos helynek Szokása léstzen, tehát tsak abban a' helyben előzheti-meg a' Törvényt, a' mellyről szöll.

Ha hol pedig olly dolog történnék, kiről sem irott Törvény, sem Szokás nem találatik; mindazáltal rész szerént az irott Törvényhez hasonló, más részről pedig hasonló a' Szokáshoz e' féleben mit kellyen tselekedni, és mellyik félt kellyen választani, fokban fokokat kételkednek felöle. De közönségesen egy tsumóba kötvén, felöle azt mondhatt: hogy mikor olly dolog találkozik, melly tsak a' Szokáshoz láttatik hasonlónak lenni, akkor a' Szokást kell abban követni: mikor pedig tsak a' Törvényhez hasonló dolog találkozik, tehát a' Törvényre tekintve kell azt meg-ítelni. Ha pedig mind a' kettőhez láttatik hasonlónak

lónak lenni; elsőben azt kell meg-látni, mellyikhez illendőbb; másodszor, mellyiknek legyenek méltóbb okai, és jobb igazsága.

Ha pedig mind a' kettőhez méltó, és elegendő okai vagynak, tehát ha Szokásból való dolog forog előttünk, a' Szokás helyett, ahoz hasonló dolgokat kell forgatnunk. Ha pedig olly dolog forog előttünk, mellyről irott Törvény vagyon, tehát a' mi az irott Törvényhez hasonlitt, azt kell vizsgálunk.

XIII. TITULUS.

Mi legyen a' Bíró, a' Törvény-tétel, a' Péter, a' Fel-peres, és az Al-peres?

De mivelhogy a' Törvénynek ki-szolgáltatói a' Birák szoktak lenni, kik tudni-illik: igaz értelemmel mindennek jól végére menven, és mindeneket meg-hányván-vetvén, és jól meg-figyálván, az ő tífztek, és méltóságok szerént minden felöl jó itélettel Törvényt mondanak: az okáért nem illeten, hogy ő rólok-is valamit szólnunk. Holott értsük-meg, hogy a' Bíró ez okon mondatik Birónak, hogy a' Törvény' szolgáltatásával bir, avagy hogy itelettel forgódik, az az: igazat szolgáltat a' köfség között.

Az igaz pedig tzelja az igazságnak: azért az ítéletnek igaznak, és törvény szerint valónak kell lenni mindennemű dologban, a' melly a' Bíró eleibe kél.

A' Per pedig, avagy ügy, és eset, mondatik az esetről, tudni-illik: a' mint esett a' dolog. Mert az eset a' perlődésnek első indulattya, és kezdeti, még mielőtt a' dolognak jól végére sem mentenek, mint, és hogy esett: Melly esetet a' még a Szék', színen elő számlálják, és a' Törvényben elő adják, Pernek mondunk; a' még tractálják, és forog a' Bírák előtt, Törvény szolgálatása; minekutánna a' Törvényt ki-mondják, igazságnak ki-mondásának mondjuk. Es így itt e' helyen igazságnak mondatik a' Törvénynek végbe való szakadása. A' Törvény pedig az igazságnak állapotjának lennie mondatik: mert a' sententia' ki-mondásával nem szabnak valakinek Törvényt, hanem miben állapotodott légyen meg valakinek igazsága, az magyaráztatik-meg.

Minden dologban pedig, valamellyet Törvény eleibe vetnek, ezeknek a' személyeknek kell lenniük: A' Bírónak, a' Fel-peresnek, és az Al-peresnek. A' melly dolog pedig nem nyilván való, abban a' bizonyosságok-is szükségefek.

A' Fel-peres ez okáért olyan, mint egy

egy vádló, minthogy ő hija a' Törvényre az Al-perest.

Az Al-peres pedig az, a' kit valamiért a' Törvényre hinak, és kárhozzatni akarnak, ha gonofzt nem tselekedett-is.

A' bizonyosságok azok, kiket a' két fél az ő beszédeknek meg-bizonyítására, és erősítésére melléje állat, kiket a' régiek eleven bizonyosságoknak mondottak. Mellyért az emberek (a' mint Ariftoteles mondja) úgy folyamodnak a' Bíróhoz, mint egy élő igazsághoz.

XIV. TITULUS.

Hány dolog által lehet-meg, hogy a' Törvény-látás az igazságnak véghez vitelének mondásék: és a' jó Bírónak törvény-tételre való jussárló, tisztiről, és reguláiról.

Hogy pedig a' törvény-tételből az igazság világosan ki-jöjjön (a' mint Tamás D. tanítt) arra három dolog kell. Első, hogy a' törvény-tétel az igazságra való hajlandóságból származzék-ki.

Második, a' Fő-Bírónak méltóságából, és bíróság tisztinek erejéből. Harmadik, hogy észefen, és jó lélekből, sőt méltó okokból mondásék-ki a' törvény. Mert ha törvényt téfznek az igazság ellen valót,

avagy olly személyek téfznek törvényt, kiket hogy meg-bíráljanak niutsen méltóságok rea; avagy a' dolognak jól végére nem menvén, magok gondolatlanul tselekesznek: ilyen képpen nem jó, nem igaz, hanem vétkes, és méltatlan, sőt melly ugyan nem volna szabad, ollyan törvénynek itélik.

A' törvény-tételre való méltóság, és hatalom pedig, a' közönséges válaftásból vagyon; úgy-mint, mikor az Itélő-mester-seget, avagy Biróságot valakire adják, és rea bizzák; hogy máson hatalma, és méltósága legyen törvényt mondani, és igazat is neki tenni.

A' Biró tizti pedig, magához a' Biróhoz illendő méltóság, azoknak véghez vitelére, mellyeket neki, mint Birónak, végkez kell vinnie.

Ugy különböz pedig a' Biró tizti az ő hatalmától, mint hogy különböz a' perlődés a' kötéstől, kiről perelnek. Mert a' mint a' perlődés által azt nyerhetik-meg, a' mire valaki kötötte magát; azon képpen a' Biró tizti által végbe vizik, mint hogy ő tizti, és hatalma alatt vagyon, és tiztinek ereje szerént tselekeszik.

A' Biró tizti pedig kiváltképpen ez, hogy eszesen mindennemű dolgoknak jól végére mennyen, és értelmefén igazgassa.

A' tör-

A' törvény-tételre-is, és sententzia ki-mondásra, ne mennyen hanyat-homlok, nyakra-főre, se ne hirtelenkedjék: mert ha elméjét, és akarattját a' hirtelenség el-ragadja, igen moltoha kézzel kezd ekképpen az igazsághoz nyúlni. Továbbá: se egyik, se a' másik félnek többet ne kedvezzen: személy-válogató se legyen; sőt más ember szükséges dolgaihoz úgy szóllyon, mint ha maga dolgaihoz szállana.

De inkább attól ójja-meg magát, hogy belső indulatokat hátra hagyván, szívét farkából ki-ne vessek: hogy igaz úttýából ki-ne mozdithassák, valaki könyörgésére, gyűlölségből bofszúságra, barátságért kedvezésre hajólván.

Mert a' Biró bátor igaz törvényt tégyen-is; mindazáltal lelki ismérési ellen vét, hogy ha azt a' más félnek gyűlölségből tselekedte inkább, hogy sem mint az igazsághoz való szízetetiből.

A' Biró pedig se igen kegyetlen ne legyen, se felette kegyes, és engedelmes; hanem az igazságot szemei előtt hordozván, jó itelettel való igaz, és egyenes törvényt igyekezzék tenni, és ki-mondani. Mert minden törvényben együtt kell járnai a' kegyességnek, és a' keménységnek, és e' kettő között maradhat-meg a' törvény szízetent való igazság. Mert ez okon mondja Szent Gergely Doctör-is: hogy minden

C 4

minden jó Itélő Bíró egy mérő-serpenyöt tart kezében, a' serpenyőnek felében az igazságot, a' másik felében a' kegyeséget függeszti, és mértékli: Holott a' kemény igazság szerént, a' bünt meg-szententziázza; a' kegyes irgalmaság által pedig a' büntetést meg-könnyebbiti, hogy igaz mérték szerént a' vétket, és bünt, igaz ítéletből való igazsággal meg-fedje, meg-büntesse; némelly vétket pedig kegyes irgalmaságból meg-is engedjen.

Melly Bíró az Istennek ítéletit szeméi előtt viselvén, mindenkor félve, és rettegve minden dolgaiban félelemmel jár, és tselekezik, hogy az igazságnak útyáról el-hajólván, el-ne efsék. Mert mihelyt az igazság az ő tzélját fellyül haladja, ottan kegyetlenségnek vét két nemzi; mint vizontag a' felette való kegyes engedelmeség, az embereket fenyték nélkül való életre, és szájokra szokta botsátani.

Az emberi ítéletet pedig négy dolog szokta el-fordítani:

A' félelem, mikor a' hatalmasoktól való féltünkben az igazat nem merjük ki-mondani.

A' tehetetlenség, mikor valakinek elméjét ajándékkal el-nyomjuk.

A' gyűlölség, mint mikor elleuségre törünk.

A' sze-

A' szeretet, mint mikor barátinknak, avagy atyánkfainak dolgokért felettebb tö-rekedünk. Melly dologtól hogy a' Bíró felette igen meg-ójsa magát, és minden voltaképpen el-távoztassa, valósággal meg-kivántatik.

XV. TITULUS.

A' Bíró a' Peres beszédére, és bizonyosságára tartozik-e törvényt szolgáltatni, avagy a' maga lelki-ismérete szerént?

Most immáron egy kérdést kell utána vetnünk, tudni-illik: A' Bíró a' Peres elő számlált beszédére, és a' két félnek bizonyítására, vagy a' bizonyosság a' mint a' dolgot bé-hozta, avagy pedig a' mint a' dolog szem-látomást nála nyilván vagy maga lelki-isméreti szerént, tégyen-e a' dolog felől, melly előtte forog, ítéletet, és Törvényt? Mint példának okáért: Egy embert fejére keresnek, avagy más vétekért vádolják; tudja pedig a' Bíró, hogy az az ember abban ártatlan, mivelhogy látta a' Bíró, hogy más ember tselekedte a' vétket; mindazáltal a' bizonyosság a' bé-vádlott emberre szolgál. Illyen dologban, tudván ártatlanságát a' Bíró meg-szententziázza-e, avagy nem?

C s

Erre

Erre azt feleljed, hogy a' Bírónak úgy kell törvényt tenni, mint Tiszt-vifelő embernek: az okáért úgy vifelje, és tartsa magát a' Törvényben, nem mint ő magától tudna valamit, úgy-mint egy köz ember; hanem a' mint nékie értésére adják, úgy-mint Tiszt-vifelő embernek.

A' Bírónak pedig két dologból lehet valami értésére: Elsőbben közönségesen, Istennek, és az embereknek nyilván való Törvények által, mellyek ellen senkit bizonyásra ki-nem botsátnak; Másodszor, rész szerént lehet tudására, úgy-mint levél-beli bizonyág által, és élő emberek tanú-bizonyág-tételekből, és egyéb törvény szerént való tanúságokból: a' Bírónak ez okáért ehhez kell nagyobb köteletségének lenni, mikor törvényt téfzen, hogy nem mint ahoz, a' mellyet ő maga, mint maga személyében tud. Ez okáért mondja Szent Ágoston D. A' jó Bíró semmit nem tselekefzik maga fejtől, maga akaratjából; hanem a' Törvényből, és meg-rögzött Rend-tartásból itél igazat.

E' féle dologban mindazáltal a' Bíró felette igen szorgalmatos légyen, és arra igyekezzék, hogy annak a' félnek foghalsa pártját, és mentheffe, a' mellyet lelkiismereti szerént nyilvánossággal tud, hogy igaz, és ártatlan; hogy a' bizonyságok, és

érette szöllök meg-fogyatkozván, méltatlan el-ne veszfzen.

Ha pedig arra jutott volna a' dolog, hogy a' más fél olly erős bizonyságokat állatott volna-bé a' törvénybe, kiknek semmi képpen ellenek nem álhatnának; sőt lesem szállithatnának; még-is minden tehetségével, és mesterségével azon légyen a' Bíró, hogy a' meg-fententziázott ártatlant meg-fzabadithassa. Ha semmi-némü úton módját nem találhattya, keressé még-is módját, hogy ha botránkozás nélkül meg-lehet, hogy más itélje-meg azt a' pert. Ha ebben sem lehet módja, tehát mondjon fententziát, a' peres elő-fzámlált feleleti, és a' szerént a' mint a' bizonyság bé-hozza. Mert ez a' Bíró tiszt, hogy inkább igyekezzék a' közönséges jó rend-tartásnak meg-maradásán, hogy nem mint tsak egy személynek javát tekintse: holott ő-is, a' mennyiben a' bíróságnak tisztit vifeli, közönséges személy szokott lenni. A' közönséges jó pedig méltóságosbb, és bötsületesbb a' tulajdon jónál; a' mint a' bölts Aristoteles a' jó Erköltsekről irt első könyvében mondja.

Mert ha a' Bíró olly törvényt téfzen, mellyel az ártatlant menti, kit a' Szék színen a' bizonyság meg-súlyosított; belöle közönséges veszedelem következhetnék: mert miatta a' köfség botránkozásba esnék,

és

és a' Bíró útát nyitna, hogy az ártatlant meg-nyomorítanak, és az ártalmas vétkeket gyakran el-szabadítanak. Mert ha olyan Bíró valamelly ártatlant meg-akarna büntetni, azt mondhatná, hogy ő igaz lelki-ismérete szerént tudja azt, hogy vétkes. Hasonló képen, ha a' gonosz-tévő latrot el-akarná szabadítani, viszontag ártatlannak mondhatná, és így a' gonosz lelki-isméretü és hamiságra igyekező Bíráknak, hamis ítéletnek ki-szolgáltatására útát nyitnának, és szabad mezőt adnának véle. Ugy vagyon, hogy vagynak, kik más értelemben vagynak; de ez az elmélkedés látszik jobbnak, és igaznak lennie.

XVI. TITULUS.

A' Bírónak két-féle lelki-isméretéről, tudni-illik a' mint a' dolgot szem-látomást tudja, és a' mint a' Peresnek eleibe adják.

De mivelhogy a' Szent Írás magyarázó Doktorok egy áthatatos értelemben vagynak e' felől: hogy, valaki lelki-ismérete ellen tselekezzik, az vétkezik.

Légyen tehát tudásunkra, hogy a' lelki-isméret két rendbéli, tudni-illik: a' ki mit szem-látomást mint tud, és a' ki mit hiti szerént mint meg-mond. Ez okaért a' Bíró noha lelki-ismérete ellen tselekezzik, mikor a' dolog ellen (kit szem-látomást tud, mint légyen) tselekezzik: mindazáltal nem tsele-

tselekezzik lelki-isméreti ellen avval, hogy helyén hagyja azoknak szavokat, kik hitek szerént valamit meg-vallanak.

Mert más ő magában valamit tudni, és még más, a' mint a' Bírónak kell tudni. A' Bíró pedig két személyt visel: egyiket úgy-mint egy köz emberét; a' másikat, úgy-mint tisztt-viselő ember személyét. Meg-lehet azért, hogy valami dolgot tudjon, mint-egy ő maga személyében; de azt ugyan nem tudhattya, mint tisztt-béli személy. A' mint szokták mondani: valamit tudni, mint Isten; de azt nem tudni, mint ember: a' mint az Evangelikusoknak bizonyosságok szóll: Arról a' napról pedig, és óráról (úgy-mint utolsó Ítéletről) senki nem tud, sem az Istennek Angyali, sem a' Fiú, hanem csak az Atya. Mellyet úgy értnek, hogy a' Fiú nem tudja Embersége szerént, de tudja Istensége szerént. Hasonló, a' ki Lelki-Pásztorának meg-gyónik, kit az után ha reá kérdenének, hiti szerént azt mondhatná, hogy ő azokat nem tudja, a' miket hallott, mikor néki meg-gyónt, miért hogy nem-is úgy tudja, mint tanú, ki szemével valamit látott. Azon képen a' Bíró-is végére mennyen, és jó lelki-isméreti szerént a' körül-álló dolgok felől tudakozván, szeme eleibe vigye, viselje; és a' melly dolgok maga személyét illetik, különben, és még különben értse-meg azokat a' dolgokat, a' mellye-

mellyeket meg-tudhat, úgy-mint a' Szék színen való törvény-mondó Bíró.

Ezekhez még két tzikkelyt ragasztok. Egyiket, hogy ha a' Fő-Bíró, mint ő maga a' Pápa, Tsáfzár, avagy a' Fejedelem, akár valakinek Földes-Ura lészzen, melly nem köteles a' Törvényhez (hogy ki-mondása után végbe-is vigye, avagy vitefse) tehát az a' meg-esmért igazságot kövelfse. Ha pedig ezeknél alsóbb renden-való Bíró lészzen, kötelefsége alatt tartozik a' felelet, és tanú-bizonyosság-tétel szerént törvényt teni, még tulajdon lelki-ismereti ellen-is. Akkor sem vétkezik pedig; mert erre kötelezi-meg ötet, hogy e' szerént tselekedgyék, a' Törvénynek ereje: és méltósága.

A' máfik tzikkely ez: hogy ha a' Bíró a' Szék színen ül, és valaki ott előtte embertelenül vétkezik, tehát e' félét mindjárt meg-büntethet, szintén úgy, mint-ha egynéhány bizonyossággal reá rakodott volna. Mert bizonyosbb dolog, valakit a' tselekedeten meg-kapni, hogy sem mint más bizonyosság után ennek végére menni, és rajta el-érni.

De ha a' Bíró nem a' Szék színen (a' hol törvényt mond) ülne; annak meg más módgya volna. Mert ha a' Bíró a' törvény-mondó, avagy tanáts-házból avagy az ő saját háza ablakáról látná, hogy valaki egy embert meg-ölne, kit e' gyilkofságért ingyen sem keresnének, érette perbe sem fognának,

avagy

avagy ha perbe bé-állattak volna-is, de a' tselekedetet senkivel nem bizonyithatnák meg; a' Bíró pedig a' gyilkost maga fejétől meg-akarná kínzatni, hogy önnön maga valóság-tételéből nyilatkoztatnék-ki az igazság; bizonyára erre nem mehet, hogy meg-bizonythathatná. Mert hogy tsak a' Bíró tudja, nem elégséges arra, hogy az Alperest a' tsigára vonnyák; mert azt ő nem úgy tudja, mint Itélő-Bíró; hanem mint magának-való személy. Az ő tanú-bizonyosságtétele-is ennek részéből, és e' formán meg-nem áthat: miért hogy senki azon egy ügyben, avagy perben, nem lehet tanú, avagy bizonyosság-is, és Itélő-Bíró-is.

Ez okáért a' Bíró mástól mennyen végére, és annak módgya szerént úgy tudja-meg nyilván, vagy a' bizonyosságoknak valóságok által, vagy egyéb környül-álló dolgoknak törvény szerént való meg-értekezése által, hogy a' gonofz-tévőt meg-kínoztathassa.

De kételkedhetnének azok felöl-is, kiket igaz-tételre botosátnak; és egyéb szolgák felöl-is, úgy-mint kik a' Bírák-tötte törvényt véghez szokták vinnie, kiknél nyilván lehet az, hogy a' tanúk hamisat vallottak, és hamisán esküttek valakire, avagy hogy a' Bíró hamis törvényt tett; mindazáltal a' Bíró kényszereti őket, hogy az ártatlant meg-öljék, avagy másképpen meg-bün-

büntessék. Mellyről a' Szent Iras magyar-
rázó Doktorok köz akarattal így szólnak:
A' Bíró szavát nem kell meg-fogadni, és
engedelmesnek nékie lenni, ha azt nyilván
tudják. Külömb azért az, ha ök-is nem
tellyességgel bizonyosok benne, hanem
még nálok-is kétséges; mert olykor ment-
ségek vagon az engedelmeségnek ditsére-
tes jó-voltáért. Erről a' dologról Szent
Tamás azt írja: hogyha a' Bíró sententziá-
jában el-tűrhetetlen hamiságot, és nyilván-
való boszszúságot látnak, ne legyenek en-
gedelmek. Mert ekképpen mentségek le-
hetne a' hohéroknek, kik a' Szent Márti-
romokat meg-ölték. Ha pedig nem olly
nyilván-való hamiság léend a' Bíró sen-
tentziájában, akkoron engedhetnek, és
szolgálhatnak a' Bíró parantsolatjára: mert
náloknál nagyobbnak mondását ök meg-nem
tzirkálhatták, el-sem kerülhetik. Az ár-
tatlant-is nem ök ölik-meg, hanem a' Bíró,
kit ök szolgálnak.

VÉGE AZ ELÖL-JÁRÓ
BESZÉDNEK.

A' TE-

A' TEKÉNTETES,
ÉS NEMES
MAGYAR ORSZÁG
TÖRVÉNYINEK, ÉS SZOKÁSINAK
SOMMA SZERÉNT
HÁROM RÉSZRE
VALÓ
OSZTÁSÁRÓL.

ELSŐ RÉSZ.

I. TITULUS.

Véghez vivén, Istennek segítségéből,
a' fő tzikkelyeket, mellyeket ezen
derék irásomban könnyebben-való meg-ér-
tésére szükségeseknek itélek vala: Immá-
ron következik, hogy a' Tekéntetes, és
Nemes Magyar-Ország szokott Törvényé-
ről kiváltképpen szóljak. Mivelhogy azért
a' mi egész Törvényünk, mellyel szoktunk
élni, ez három dolgot foglalja-bé magába;
tudni-

D

tudni-illik: a' Személyeket, külömb-külobb féle dolgokat, és a' Törvénynek folyását. És miért hogy minden féle Törvényeket a' Személyekre nézve kezdik ki-szolgáltatni: annak okáért méltó, hogy irásomnak első fundamentoma, és kezdete légyen a' Személyeknek Törvényéről: és ez után ezen mi szokott Törvényünknek két részéről-is szóllok. (Jóllehet e' dolgokról nem mind azon el-kezdett renddel szólhatok; hanem hol egyikről, s' hol a' másíkról kell írnom, a' mint a' Törvény' folyásának rendi, és módja alkalmasbbnak mutatja) és ez okon, e' jelen-való könyvemet Három részekre osztom.

Mert a' Dekretomnak Első Részében, szóllok a' Személyeknek, az az: az embereknek az ö Allapotjokról, Tulajdonságokról; tudni-illik: a' mi Nemességünknek eredetiről, és szabadságáról; a' jószágnak kereséséről, birodalmáról, meg-osztásáról, eladásáról, elidegenítéséről, tseréléséről, időtöltéséről; zálogosításáról; földeknek határjárásáról; Leány-negyednek és jegy-ruhának ki-fizetéséről; ingó-bingó marhának, és jószágnak betsüjéről.

A' Második Részében pedig, a' Törvénynek folyásáról, ki e' meg-nevezett jószág felől, és egyéb dolgok felől szokott támadni; minémü sententziát szoktak a' Törvényben, annak rendi, és folyása szerént

rént ki-mondani, és annak erejével igazat is tenni a' nyerő félnek.

Írásomnak Harmadik, és Utolsó Részében, szóllok az Apellátziókról, az az: minémü renddel, és móddal kellefsék minden Vármegyéből, Horvát Országból, és Erdélyből, és a' szent Székéről-is, Király Udvarába kérdőre venni, és vinni, s' el-is eresztteni a' Törvényt.

Továbbá: ugyan ottan a' Szabad Városoknak Törvényiről, és föben-járó dolgokról, és azoknak meg-itéléséről, és véghez-való viteléről, és ezekhez hasonló dolgokról, jó renddel akarok írni.

II. TITULUS.

Az Ország Törvényinek, és Szokásinak kiváltképpen-való Első Részéről; tudni-illik: a' Személyekről, és leg-elsőször, hogy mind az Egy-házi személyeknek, mind pedig a' külső Uraknak egyenlő szabadságok, és nemességek legyenek.

Elsőben-is ezt vegyük észünkbe, hogy a' melly személyeknek szokott Törvényiről e' jelen-való irásomban szóllok, azok két-félék; mert avagy Papok, és Egyházi személyek, avagy pedig Külső közönseges rendbéliek. Jóllehet pedig az Egyházi Személyek (ugymint kik által

Urunk Idvezítőnk hirdeteni akarta minékünk az idveséges tudományt) betsületesbek a' külső rendbélielnél; mindazonáltal minden Papi-rendeknek, Plébánusoknak, a' Szabad, és Nagyságos Urakkal, Nemesekkel, és Magyar Országi Fő népekkel, Nemessegekre, és Jóságokra nézve, egyenlő szabadságok, és méltóságok vagyon. És az Urak közül-is egyiknek sintsen nagyobb szabadsága, mint akár melly Nemes embernek: és ez okon ugyan azon egy Törvénnyel, és azon Szokással, és a' Törvénynek azon egy folyásával élnek; mindazáltal díjokkal egymástól különböznek. Mert a' Papi rendeknek, és szabad Uraknak száz Gira; a' Nemeseknek pedig ötven Gira a' díjok: a' mint ennek utána erről világosbban szöllumk. De e' féle díjokban-is nem a' szabadságra nézve különböznek egymástól; hanem méltóságokra, és tisztekre nézve: úgy-mint, a' Papi rendek Papságokra nézve: a' szabad Urak pedig tisztekre nézve, mellyet viselnek, és mellyre a' Királytól választattanak: és ez okáért ezek az udvarlásban-is a' Királyhoz legközelb állanak, s' leg-közelb ülnek-is, és a' tanátsban-is elsőbben szöllumnak a' dologhoz, és voxot mondanak; és az Országnak Javáról, Hazánknek oltalmazásáról elsőbben, és főképpen ezek viselnek gondot; s' a' több Nemeseknek méltó

méltóságokra, és tisztekre nézve betsületesbbek.

III. TITULUS.

A' mi Nemessegeinknek Eredetiről, és a' Birodalom a' mi Fejedelmünkre miképpen szállott.

Jöllehet e' jelen-való könyvben nem historiát, hanem a' mi Hazánknek, és Országunknak Szokáit, és saját Törvényit akarom meg-írni; de mindazáltal mivelhogy azt irám az előtt, hogy a' Papi rendeknek, szabad Uraknak, és a' Nemessegeknél egyenlő szabadságok vagyon; és ennek felette fókán kételkednek a' mi Nemessegeinknek eredetiről, és kik mondásanak ez Ország tagjai között igaz Nemeseknek; mellyből tudni-illik mind a' szabad Urak, 's mind a' Fejedelmek-is szoktanak támadni: annak okáért rövid beszéddel annak a' Nemessegeknél eredetit, és kezdetit meg-jelentem. Melly dologban jóllehet a' bölts embereknek értelmek szerént Nemesnek mondatik az, a' kit az ő jósága meg-nemesített; mindazáltal a' Nemessege, kit más nével Szabadságnak-is mondhatunk, mellyről e' mostani írásomban szöllumni akarok, a' Magyarok között leg-elsőbben akkor kezdetett, mikor a' Magyarok Scythiából ez Országban

ban jöttek, kit Pannoniának hittanak; mostan pedig immáron a' Magyaroktól Magyar-Országának neveztetik.

Mert minekutánna Scythiából mindenféle házok népével ki-indúltanak volna, és fok különb-külömb tartományokat el-járának volna, önnön közöttök közönséges akarathól Kapitányokat választának, és egy Itélő Mestert, ki a' peresek dolgait eligazítaná, a' lopókat, és tolvajokat, és egyébféle gonosz-tévöket meg-büntetné: Ezt-is közönséges akarathól, és végezésből meg-parantsolták, hogy mikor olly dollog következnek, melly az egész nemzetiséget illetné, avagy országos hadat kellene indítani, akkoron egy véres hegyes-tört, avagy kardot hordoznának a' Magyarok táborában, és egy poroszló utánna ilyen képpen üvöltene: Ezt mondja az Isten, és ezt parantsolja az Ország, hogy minden erre s' erre a' helyre (meg-nevezvén a' helyet) fegyveresen, avagy a' mint készülhet, egybe-gyülljön, és meg-értse, mit hagygyon az Ország.

E' Szokást meg-tartották a' Magyarok mind a' Géysa Hertzeg ideiglen, melly Géysa Attya volt a' mi ditső Királyunknak, és Apostolunknak Szent István Királynak. Melly Szokás miatt fokan a' Magyarok közöttök örök parasztságra jutottanak. Mert ezt rendelték volt, hogy a' kik

kik e' féle parantsolatnak nem engednének, és ha oda nem menéeknek elégséges okát nem adhatnák, azok avagy késsel ketté-metszetnének, avagy örök rabságra vettetnének. Melly végezés miatt (a' mint mondan) fokan porokká, avagy parasztokká löttek a' Magyarok közül. Mert mivel-hogy azon egy Nemzetből Hunnortól, és Mágortól egyaránt származtak légyen; egyéb képpen semmi módon nem lehetett volna, hogy egyik Ur, máfik szolga, egyik nemes, máfik nemtelen, és parasztá lehetett volna.

Minekutánna pedig Istennek Lelke által, a' mi meg-mondott Királyunk által, a' Magyarok az igazságának ismételire, és a' Kereszténységnek valiasára jutottak volna, és Szent Istvánt meg-koronázták volna; az egész Ország mind a' Nemességnek, mind pediglen a' jószág el-adásának tellyes hatalmat (mellyel tudni-illik a' Nemesség a' Parasztságtól szokott meg-választatni) a' Királyi koronára, és a' Fejedelemre, az egész birodalommal egyetemben bizta; és immáron a' Nemességnek eredeti, és adása, úgy mint vizontagsággal való tulajdonság szerént olly móddal származik a' Királyi méltóságtól, hogy egyik a' máfiktól semmi-képpen el-nem szakadhat, és egyik a' máfik nélkül semmikeppen nem lehet. Mert Fejedelemmé seuki nem lehet, hanem ha

a' Nemesség választja: és fenki Nemes-is nem lehet, hanem ha a' Fejedelem téfzi Nemessé, és Nemességnek szabadságával ékesíti-meg.

IV. TITULUS.

Az Igaz Nemességet Vitézlő dolgokkal, és egyéb jóságokkal szereshetik-meg, és jószágnak adásával kell meg-erősíteni.

Ennek okáért az Igaz Nemesség vitézségnek gyakorlásával, és egyéb féle tetteinek, vagy elmének jóságával, és jóságos tselekedetek által szokott nyeretteni, és találatni. Mert mihelyt a' mi Fejedelmünk valakinek, akár minémü rend-béli ember legyen, az ő bötsületes jó tselekedetiért, és szolgálattyáért, akár Várat, akár Vároft, akár Falut, akár valami Jószágot, ajándékozand; mindjárt a' Király e' féle adományával azt az embert (mihelyt iktatandja magát) igaz Nemessé téfzi, és a' parasztságból ki-vészi. És osztán a' Fejedelemnek e' féle ajándékozása által szerzett szabadságot szoktuk Nemességnek mondani. Ez okáért e' féle Nemességnek gyermeki méltán örökösök lesznek, és (az Attyok jószágában) szabadofok. Ennek felette, a' mint ez előtt-is mondám, visszontag az

Ország

Ország tagjai közibe, és a' Király Koronája alá számlálatnak, és a' törvény szerént meg-koronázott Fejedelmen kívül fenki önékiek nem parantsol.

V. TITULUS.

Hogy minden az ő saját szolgálattjával kerefett jószággal szabad akarattja szerént élhet, és annak adhattya, a' kinek szintén akarja.

E' féle jószágot pediglen, mellyet vitézség által szoktak nyerni, a' Törvénytudók Tábori örökségnek híják; a' mellyet pedig Deáki tudomány által nyernek, tsak ugy-mint Tábori jószágnak, avagy tulajdonnak nevezik, mintha sajáttya, avagy tulajdona volna annak, a' kinek adják: Ez okon, ha a' fia nyer e' féle jószágot, még az Attya akarattya ellen-is szabadsága vagyon rajta; és visszontag ha az Attya hasonló képpen jószágot találhat, a' fia ellen hatalma, és szabadsága vagyon rajta, akár hová tegye. Innét vagyon azért fundamentoma, és eredete a' mi régi ditséretes Szokásunknak, hogy minden Szabad, és Nagyságos Urak, és Nemések, minden féle marhájokról, jószágokról, és örökségekről, mellyeket saját fáradságokkal, szolgálattyokkal, és jeles tselekedetekkel

D 5

rekkel

tekkel akár miképpen szerzettek, és talának, minekelötte az Attyokkal, avagy Attyokfiaival meg-öfztoznának, a' mi kedveknek tetszik, azt rendelhetik, és végezhetik felöle, és annak adhatták, a' kinek akarják: a' mint ez után erröl nyilvánban szöllunk, mikor az Atyafiak között való öfztozásnak módjáról kellett irnunk.

VI. TITULUS.

Hogy a' Fejedelem Nemességet adhat, és Nemessé tehet, a' kit akar, jószág adás nélkül-is: és hogy a' Nemességnek meg-bizonyítására a' Törvényben nem szükség a' Nemességnek Tzimerre.

Továbbá: igaz Nemessékké más képpen is lehetünk, ha szintén a' Fejedelem jószágot nem ad-is: tudni-illik, mikor a' Fejedelem a' kötség közül ki-választ, és a' paraszti szolgálatból, és nemtelenségből ki-vévén, az igaz Nemessék' rendibe ir, és számok közibe bé-vészen valakit. Es e' féleknek ha jószágot nem ad-is a' Király, mindazáltal igaz Nemessék szoktanak lenni, és mind a' két rendbéli Nemessék, akár jószágok, akár jószágtalanok legyenek, és minden maradékjok, kik a' Fiúi ágon el-terjednek (bátor ha Tzimeres levél nem lévén-is, csak Nemességek legyen) igaz Neme-

Nemesséknek mondattatnak. Mert hogy a' Fejedelem még Tzimer-is adjon valakinek, az nem szükség a' Nemességre; hanem csak ékesség a' Nemességnek. Mert ha csak Tzimer ad a' Fejedelem, azzal fenkit meg-nem nemessitt: mint hogy a' Városbélieknek, és egyéb parasztoznak is vagyon Tzimernek, mellyeket a' Fejedelem adott; de mindazáltal ez okon az igaz Nemessék közibe nem számláltatnak. A' Nemességnek azért meg-bizonyítására nem szükség a' Törvényben a' Tzimer-levelet mindenkor elő-venni; hanem csak a' Donatio levél-is, hogy a' Király jószágot adott nékie, avagy csak az Iktató-levél, mellyben a' jószágnak adása ki-légyen fejezve, elég a' Törvényben. Avagy ha ilyen levele nem volna-is csak adhasson menedék-levelet, hogy valaha leány-negyedet fizettek volna-ki, csak hogy Király igazságának idő-múlását el-halladta légyen, az az: száz esztendősnél régiebb légyen a' menedék-levél, szintén bé-éri a' Törvényben Nemességének meg-bizonyítását. Mert leány-negyedet csak olyan jószágból adnak, mellyet e' féle szolgálatja által nyer valaki. A' pénzen vett jószágból pedig nem negyedet, hanem illendő részt adnak a' Zászlós, és Nagyságos Urak, és a' Nemessék leányinak.

VII. TITULUS.

Hogy a' Nemes Atyától, és Nemtelen Anyától valók igaz Nemeseknek tartatnak; de nem viszontag a' Nemtelen Atyától, bár Nemes legyen-is az Anyja.

De a' kiknek az Annyok Nemes, az Attyok pedig Nemtelen, e' féleket nem mondhattuk igaz Nemeseknek, hanem ha a' Király a' féle Aszfzont az Attya örökségében férhüi ággá tenne (de úgy, ha az igaz örökösök-is meg-engednék) mert ilyen képpen ha Nemtelen Atyától lennének-is a' fiak, ugyan igaz Nemesek lennének a' fiaik (miért hogy az Anyának férhüi ággá tételének annyi ereje vagyon, mintha jószággal ajándékozta volna-meg a' Király) Viszontag pedig tsak az Attya legyen Nemes, ha az anyja Nemtelen-is, a' fiú ugyan igaz Nemes lesz: mert az attyától vagyon a' fiúnak nemzettetése; az anyja pedig tsak méhébe fogadja. Mint legyen pedig a' féle férhü ággá-való tétel ez után írjuk-meg.

VIII. TITULUS.

Fogadott Fiak-is igaz Nemesekké lesznek, és Nemesekké tételnek.

Ennek felette még más móddal-is Nemesekké lehetnek a' Nemtelenek; tudni-illik: a' fiúvá fogadás által, ilyen képen, mikoron valamely Ur, avagy Nemes ember egy paraszt-fzemélyt fiúvá fogad, és utánna örökösse teszi az ő javaiban, s' a' Királytól *Consensust* nyer, hogy a' Király-is meg-engedgye, és jóvallya, és e' mellett az ő jószágába, és örökségébe belé iktattya; e' féle Nemtelen mind maga, s' mind fiaik igaz Nemesek lesznek. Ez okon, mert a' fiú fogadásnak (a' Király engedelmellettek lévén) annyi ereje vagyon, mintha a' Király ajándékon adta volna neki azt a' jószágot.

IX. TITULUS.

A' Nemeségnek fő, és kiváltképpen való négy Szabadságról.

Jóllehet pediglen e' Nemeségnek fok Szabadsága vagyon, mellyről a' Fejedelmek Privilegiumi, és Articulusi szólnak; mindazáltal négy kiváltképpen való Szabadságokról akarok emlékezni. Első, hogy a' Ne-

a' Nemefeket idézés nélkül, és törvény szerént való sententziázás nélkül senki szeméjében sohul meg-nem foghattya, akár ki mint fogtassa, és vádolja őket, reájok való kiáltásával, és akár mint kérje, és könyöröggjön, hogy meg-fogják. Meg-rontatik mindazáltal ez a' Szabadság, ha főben-járó dologban tapaszthalják őket; tudni-illik szántszándékkal való ember ölésben, faluknak gyújtogatásban, lopásban, ragadozásban, avagy tolvajlásban, és erőszak szerént való paráznaságban; melly dolgokban akár ki-is tisztességét, és Nemes szabadságát el-veszti; és ha lehet, a' melly helyen a' vétket tselekedte, azon helyen még a' parasztok-is meg-foghatják, törvényt láthatnak reá, és érdeme szerént büntethetik. Mindazáltal ha a' féle helyről el-futhatand, és ellenségi közül ki-szaladhatand; az után egyéb képpen meg-nem ítéltetik, hanem reá kell hinni, és törvény folyása szerént kell meg-sententziázni, és meg-büntetni.

Második Szabadság ez, hogy ez Országbeli Nemefeknek senki nem parantsol, senki ö vélek egyéb nem bir, hanem (a' mint ide fel-is meg-mondám) tsak a' törvény szerént meg-koronázott Király. Demég a' Fejedelem-is valaki panaszolkodására, és szín alatt való kiztetésére, senkit közülök Törvény-úttján kívül, és a' más félnek igazságát eleibe nem vévén, sem szeméjében,

ben, sem marhájában, tiszti, és méltósága szerént meg-nem háborithat.

Harmadik ez, hogy minden jószágokkal, és annak jövedelmével az önnön magok határookban szabadon élhetnek, a' mint színtén kedveknek kell; és szolgálattal, szedéssel, vévéssel, adózással, vámuak, és harmintzadnak fizetésével, senkinek semmi módon nem tartoznak; hanem tsak az Ország oltalmazására, és a' hadakozásra kötelesek.

Negyedik, és (hogy a' többit el-hagyam) utolsó ez, hogy ha valamelly Királyunk, avagy Fejedelmünk, a' Nemefeknek régi Szabadságokat meg-akarná rontani, a' mellyek a' néhai Felsőges András Király Dekretomában elő vagynak számlálva, és ki-vagynak fejezve (a' kin minden Magyar Királyok elsőbben meg-szoktak eskünni, és az után tészik fejekbe a' Koronát) tehát a' Királynak-is ellene áthatnak, és ellene szólhatnak, és ez okon hitetlenségnek nótájába sem esnek.

A' Nemefeken pediglen itt értsed közönséges képpen mind a' Papi Urakat, Nagyságos Urakat, és ez Országuk eleit, kiknek (a' mint az előtt meg-mondám) egyenlő Szabadságok, és méltóságok vagyon.

X. TITULUS.

Hogy a' mi Királyunk, és Fejedelmünk minden rendbéli Uraknak, és országbéli Nemeseknek, igaz, és törvény szerént való örököse legyen.

Mivelhogy ez előtt mondók, hogy a' mi Királyunk hatalmában vagyon a' nemeseknek, és a' jószágok osztogatása, annak okáért ezt-is eszünkben tartjuk, hogy ha valamely Ur, akár Zászlós, és Nagyságos Ur legyen, akár pedig Nemes, akár jószágos ember, és magtalanul haland-meg, tehát jószága a' Királyra száll, úgy-mint igaz, és törvény szerént való örökösnek. Mert e' féle jószág birásának, és el-adásának eredete, és fundamentoma a' Magyar szentséges Koronától függ, és ha a' ki uraságában volt a' jószágnak, annak mindennestől fogva magva szakadott, ismét azon Koronára szakad, és száll a' jószág. Innét származott azért a' mi régi jó Szokásunk, hogy tsak egy tsupa személy (kinek úgy-mint egyedül-valónak semmi bizonyos örököse nem volna) az ő jószágát Király confirmusfa, és engedelmé nélkül senkinek örökben el-nem adhattya. Sőt köz betsüfelett még zálogba sem vetheti senkinek: a' mint erről ez után-is bővebben szöllumk. Továbbá még a' Papi Urak, és Egyházi szemé-

személyek jószágában-is hasonló képpen a' Király szokott örökös lenni. De nem úgy, hogy a' féle jószágot az Anyaszentegyház-tól el-szakaszfa, és más idegennek adja; hanem mikor a' Papi tisztek, és az Igazgatóknak Székek üres, akkoron az Anyaszentegyházban e' féle jószág gondja-viseelésére való méltó személyt választson: kit az után az Érsek, és a' Püspökök a' tiszten jóvaljanak, és confirmáljanak. Melly confirmációra egyedül tsak a' Romai Anyaszentegyháznak vagyon méltósága.

XI. TITULUS.

Hogy a' Pápanak ez Országban Papi tiszteknek el-adásához semmi köze nintsen, hanem tsak jóvalja, és confirmálja.

Ezt-is pediglen meg-értsük, hogy noha a' Pápanak két-féle tiszti, és méltósága vagyon, tudni-illik: testi, és lelki; mind-azáltal ez Országbeli Papságoknak el-adásához, ha hol olly üres helyek volnának-is, semmi köze egyéb nintsen, hanem hogy a' Papi tiszten a' választott személyeket azon Pápa confirmálja. Melly Szokásoknak négy okait tudhatyuk.

Első: az Anyaszentegyház kezdetire tekintvén. Mert a' Magyar Királyok ön-nön magok rendelték, kezdettek, és szer-zették

zették itt ez Országban az Anyaszentegyházat, Püspökséget, Apát-Uraságot, és Præpostságot: és ez okon e' féle tisztre-való választásnak, és tiszteknek el-ösztésának méltóságát, és uraságát, s' pátronuságát önnön magokra vették, és magoknak meg-is tartották. Ennek okaért a' mi Országunkban csak a' Király ösztogathattya, és adhattya el a' Papi tiszteket, annak a' kinek akarja.

Máfosztor: A' Kereszténységre való térésünkre nézve: mert a' Magyarok nem az Apostoloknak prédikálásokra (kiknek Fejedelmeknek tisztit viselné e' földön a' Pápa) tértenek-meg a' közönséges hitre; hanem az ö' saját Királyok Szent István Királynak tanításával (mellyről ez előtt-is emlékeztem) hajlottak a' Romai hitre: És ezen Király szerzette leg-először-is ez Országban a' Püspökséget, Apát-Uraságot, és Præpostságot, és az Egyházi tiszteket-is, és jószágot a' Pápanak jó akarattyaából ezen Király azoknak ösztogatta, a' kiknek akarta (de mindazáltal olyanoknak, kik méltók voltak a' tisztre) jó, és jámbor életü embereknek: a' mint az Anyaszentegyházban is e' Szent István Király felől ilyen szép ditséretet mondanak:

*Tudni-illik: hogy Szent István
Templomat rak, mint Salomo,
Ajándékkal, és gyöngyökkel
ékesitt Oltárokat.*

És

És utánna következik:

*A' mellyekben Pap Urakat
Rendel, tudos s' próbáltakat;
Hogy az igaz tudományban
Hiveket épitenék.*

*Igy a' girát az Istennek
Nagy haszonnal terítvén-meg,
Az örök nagy ditsőségbe
Vitetett boldogságba.*

Mellyből meg-tetűzik nyilván, hogy ö maga, és nem egyéb, az ö töle épitetett, és fel-ékesítettett Templomoknak gondjaviselésére igaz, és hü Papokat rendelt: a' mint az ö életének históriájából, és több Privilegiumokból (mellyeket a' Templomok' fundálásáról, és ajándékozásáról irtanak) szépen meg-tetűzik. És ennek felette a' Romai Tsászárok, és Pápák Dekretominak Magyarázói az ö irásokban erről nyilván emlékeztek. Ez okaért azon Szent István Királyt Királynak, és Apostolnak-is szokták nevezni; mivelhogy tanításával, prédikálásával, jó tselekedetivel, és jó példa-adásával, mint egy Apostol, olyan vólt: ugyan ezen dolgáért a' Pápa ugyan azon Szent István Királynak Tzimerül két keresztet adott az ö szentségének jeléül: és ez okon méltán mondhattuk ötöt Királyunknak, és Apostolunknak-is. Söt ez időtől fogva a' Magyarok, ezen két keresztet szokták Ország Tzimere gyanánt viselni. Mert e'

E 2

négy

négy folyó-viz, Tisza, Duna, Száva, Dráva, azt jelenti, hogy most a' Magyarok birják, és lakják ez Országot, mellyben e' folyó-vizek vagynak.

Harmadszor, az idő-töltésre nézve: Mert a' meg-mondott Szent István Királyunk koronázatjától, és birodalmától fogva, ki volt Kristus Urunk születése után ezer, és egy esztendőben, e' mostani óráiglan majd öt száz esztendőtől fogva a' Magyar Királyok mind ilyen békeségesen birták, és osztozották az Egyházi tiszteket, és ekképpen még a' Romai Szent Szék ellen-is egy-néhányszor időt töltöttek ebben a' Székásban, és törvényben.

Negyedszer: Mert az Országának, e' meg-mondott szabadságát, a' mennyire néz a' Papi tiszteknék, és Ekklesiái jószágoknak osztoztatására, régen-is még Sigmond Király (ki Romai Tsáfzár-is volt) idejében, az Orzágnak több szabadsági között a' Konstantiai közönséges, és hires neves Gyülésben, holott több Papok, és Keresztény Királyokon kívül tsak Kárdinal-is harmintz-kettő volt, a' Pápaugyan hitivel-is, és esküvéssel confirmálta; a' mint erről függő petsét alatt való levél-is költ, mellyben e' dolog szépen meg-vagyon írva. De hogy e' Gyülestről, és Conciliumról somma szerént emlékezzem, az négy egész esztendeiglen tartott. Mert kezdetett ezer négy száz

száz tizen-négy esztendőben: melly Gyülésben annak utánna ezer négy száz tizen-hétben, Ottó Pápát, ki más névvel ötödik Mártonnak-is hívattatott, választották Pápaságra, és az után való esztendőben, tudni-illik: ezer négy száz tizen-nyoltzadik esztendőben, azon Gyülés Márton Pápa, és Sigmond Tsáfzár akaratjából el-bomlott, és ezen Gyülésben a' huszon-harmadik János Pápa (akaratja ellen-is) letette a' Pápaságot; Gergely Pápa pedig szabad akaratja szerént le-tévé a' tiszteket; de Benedek Pápáról a' Concilium ugyan erővel voná-le a' Pápaságot. Ebben a' Gyülésben égették-meg a' Hus Jánost, és Prágai Hieronymust, az ő tanítványi társát, úgy-mint eretnekeket. Az ő tudományok pedig, mellynek ki-gyomlálásáért főképpen ez a' nagy Gyülés hirdettetett vala, harmintz-kilentz esztendeig tartott: mellynek az után Sigmond Tsáfzár segítségéből vége lön, és az Anyaszentegyházban a' régi békeség, és egyesség szerentséfen helyére állittaték.

XII. TITULUS.

Hogy minden Pap-Urak, és Egyháziak mindenképpen felelősek Királyunkhoz hűséggel lenni: És hogy a' jószágok, és örökségek felől tartoznak a' külső Birák előtt törvényt állani.

Mivelhogy azért meg-értök, hogy az Egyházi tiszteteknek elosztogatása, és az Anyaszentegyház javainak, és jószágainak gondja-vifelése a' mi Fejedelmünket, és Királyunkat illeti: Annak okáért minden Egyházi személy, akár minémű rendbéli, és méltóságbéli legyen, valakinek ez Országban Vára, Kastélya, erősege, városa, faluja, és majorja, avagy pusztá teleke, avagy akár minémű jószága, és öröksége vagyon, a' mellyet birna, az ő szabadsága, és méltósága helyén maradván, a' Nemes Magyar-Ország Koronás Királyának, és Fejedelmének tartozik, sőt ugyan köteles, mint szintén a' több rendbéli, feje, és jószága vesztése alatt, mindenkoron hűséggel lenni: És e' féle világi jószág dolgából, mellyet az Egyházi rend bir, minden hatalmaskodásért, és a' melly dolgok ezekből származának (ha peresek támadand) szabadon ez Ország' rendelt Birái eléibe hihattya'k őket törvényre, és azok előtt, mint a' több Nemes rendek, tartoznak törvényt állani.

XIII.

XIII. TITULUS.

A' Király adományiról, és azoknak neimeiről közönségesen.

Mivelhogy minden Pap-Urak, Szabad, Záfzlós, és Nagyságos Urak, Nemesek, és az Országbéli Fő-emberek, mind a' több Országbéliekkel, kik a' Magyar Koronához halgatnak, akár minémű rendbéli, és méltóságbéli legyenek, az ő jószágokat Király adománya által szokták kiváltsképpen birni. Annak okáért itt elsőben is a' Király adományiról, és azoknak neimeiről közönségesen illik szólnunk. Tanúljunk azért, hogy két féle a' Király adománya: egyik tsak saját adomány, a' másik pedig meg-elegyített adomány. Saját adománya a' Királynak ez, mikor valamely jószág szakad a' Királyi koronára, és azt a' Király valamely hívének jámbor szolgálatyáért, avagy betsületes jószágért örökbe fiúról fiúra adja. Meg-elegyített adomáynak pedig azt mondják, mikor szolgálatyja felett a' Király bizonyos somma pénzbe-is köt valamely hívének jószágot: És e' féle adományt egy szóval zálognak, vagy zálogul-való el-kérésnek mondhattya'k. Mert a' mint ez előtt szólék a' Magyarai Koronának méltóságáról, a' Király ő Felsége minden meg-hólt, avagy magva-szakadt

E 4

ember-

embernek jószágával szabad minden képpen, akár magának akarja tartani, akár pedig másnak ajándékozza, avagy zálogosítsa, és kösse. Azért hogy az embereknek gonofzságok büntetetlen ne maradna, és hogy a' Nemességnek, és Parasztságnak külömbbetsületi lenne, továbbá hogy a' hűségnek, és hitetlenségnek külömb jutalma lenne; A' hitetlenek engedetlenségét, és a' latrok-nak az ő gonofzságokra való szabadságot, hogy a' mi eleink meg-foghatnák, és megelőzhetnék közönséges akaratból, mind a' törvénynek erősségeért, mind pedig a' hazánk-nak javáért, és meg-maradásáért végezték, és rendelték ezt, hogy nem tsak a' magva-szakadtak' jószága (a' mint meg-írán) hanem minden pártosoknak jószágok, ki ez Ország-nak jó állapotját meg-háborítaná, és a' szerént a' Király ő Felsége méltóság ellen fel-fuvalkodván engedetlenek volnának és más embert törvénytelen, hatalmasúl, é vakmerőképpen mernének háborgatni, e' féleknek javok még ugyan éltekben szálljon a Királyi Koronára: ez okon, hogy a' gonofszok büntetését az emberek látván, némelyek meg-rettennyenek, némelyek pedig let, a' kiknek az ilyen gonofsz-tévők jószágot adandja a' Király, az ő hűségekben, és szolgálattokban áthatatosbban meg-maradjanak.

XIV.

XIV. TITULUS.

Az Esetek, mellyek hitetlenségnek nótáját hozzák.

Illyen dolgokért esnek pedig az emberek hitetlenségnek nótájába, kiknek jószágokat még éltekben, a' Király ő Felsége, törvény szerént szabadon adhattya, a' kinek akarja.

Első, a' Király ő Felsége meg-sértésének neveztetik, mikoron tudni illik valaki a' mi Fejedelmünk személye ellen hitetlenül támadua, és hatalmaskodnék, avagy fegyverrel fejére törne, avagy meg-étetné; avagy a' kerítést, avagy a' házat, mellyben a' Fejedelem volna, hatalmasúl ostromlaná.

Második, mikor valaki látható képpen magában fel-fuvalkodik, és az Ország közönséges állapotját meg-háborítván, a' Király, és Korona ellen támadand. Ha ki mindazáltal maga oltalmában, és igazságában engedetlennek találtatik, ez okon nem esik nótába.

Ismét, a' ki hamis levelet tsinál, avagy hamis levéllel nyilván él a' törvényben. Avagy hamis petsétet faragtat, és avval él.

Ismét, a' ki ál-pénzt ver, avagy tudván véle él, és látható képpen a' félet bőven kapnak a' kezében.

E 5

Ismét,

Ismét, a' kik meg-ölik, avagy vérét onttyák negyed iziglen vér szerént való attyokfiainak. Azok-is, kik attyokat, anyyokat, férjeket, és feleségeket meg-ölik. De ezt úgy kell érteni, ha törvény nélkül, és hamisan tselekednék.

Ismét, a' kik vér szerént való attyokfiaival vétkeznek negyed-izig: Avagy mostoha anyyokkal, és vér ellen, ha a' vétek nyilvánvaló taláztatik lennie, és még meg-is levelesítetné.

Ismét, a' kik tüzet vetnek, avagy faluknak, jószágoknak, s' házaknak gyűjtogatói.

Ismét, a' kik idegen dúló-fosztó népet, avagy sóldosokat hoznak-bé ez Országba, és hadat indítanak, ez Országnek békeséges állapotját hogy meg-háborgassák.

Ismét, a' kik a' Király úti hit levelét meg-nem betsülik, és meg-háborgatják, ha reájok meg-bizonyithatják.

Ismét, a' kik saját Urok várát, vagy erősségét el-árullják: Avagy ez Ország-bélieknek várait, kastélyait, avagy egyéb erősségit meg-szállják, meg-vefzik, avagy meg-lopják, és e' dolgot rajtok el-érik.

Ismét, a' kik meg-ölik, meg-fogják, meg-verik, avagy vérét onttyák az Ország Biráinak, avagy a' kik a' Törvényben képekben szoktanak ülni.

Ismét,

Ismét, a' kik a' perefeket meg-ölik, mikor avagy Királyhoz ö Felségéhez, avagy az Octávára, vagy a' rövid Törvényre, vagy a' Varmegyére, avagy egyéb Törvény, és Székes helyre törvénykezni: avagy Király parantsolatjából valamelly bizonyos hagyott napra, vagy Országos Gyűlésre mennének.

Ismét, a' kik meg-ölik, sebhetik, avagy verik a' Király embert, avagy Káptalanból, avagy Conventből választott személyt, mikor a' Király levele mellett executióra, vagy elég-tételre mégyen.

Ismét, nyilván-való eretnekek, kik megvetett vélekedésekhez ragaszkodnak.

Ismét, a' kik valakinek tagjait metélik, vágják, avagy szemét ki-toltyák, a' Bánoktól, Vajdáktól, és egyéb végbéli Tiszt-tartóktól ki-válván.

Ismét, a' kik ez Országnek vég-várait el-vefztik.

Ismét, a' kik ez Országra törő ellenségnek, úgymint a' Törököknek, avagy egyéb ellenségeknek fegyvert szerzenek, avagy éléssel táplálják őket.

Végezetre, a' kik meg-háborgatnák, fognák, avagy meg-fosztanák azokat, a' kik Pogányságból ki-tervén Török Országból, e' mi Országunkba szöknének, és köztünk megakarnának maradni.

XV.

XV. TITULUS.

Hogy a' Latroknak, Lopóknak, és gyilkosoknak jószágit a' Király el-nem adhattya.

E' meg-mondott esetekből e' következik, hogy a' Lopóknak, Latroknak, Tolvajoknak, és e' féle egyéb dülő-fosztóknak, gyilkosoknak, és a' kik a' kívül, a' mint meg-mondok, Nemes embernek vétét ontának, vagy meg-vernék, vagy házokra hatalmasul mennének; avagy jószágokat, és örökségeket, avagy határokat dúlnák, vagy el-foglalnák; e' féle gonosz-tévőknek jószágok a' Királyra nem száll, sem a' Király másnak el-nem adhattya: hanem e' féleket törvény szerént halálra, és fejek-vesztésére ítéltetik úgymint a' lopókat akasztó-fára, a' tolvajokat karóra, vagy kerékre, a' többit pedig fő-vételre, kiki mint érdemli. Ezeknek pedig jószágok, és örökségek, ha őket meg-ölik, fiokra; avagy ha fiok nem léend, vér szerént való attyokfiaira avagy egyéb törvény szerént való örökösre száll. Ha pedig a' Király meg-kegyelmezend nékiek; mindazáltal a' peres a' sententziának erejével el-járand, akkoron e' féléknek örökségét a' Bírótól, és a' perestől, ki a' sententziával el-járt, a' fiai, avagy attyafiai, és a' kikre az örökség nézne, köz bötstsel hozzájok vált-hattya;

hattyák; a' mint erről a' Sententziáknak rendiben, irásomnak Második Részében nyilvánban szóllok.

XVI. TITULUS.

Hogy két féle külömbség vagyon a' hitetlenség nótája, és a' főben-járó Sententzia között.

Külömböz azért a' hitetlenségnek nótája a' főben-járó sententziától két képpen. Elsöben: mert a' hitetlenségbe esett ember mind fejét, mind örökségét, az az: minden javait, és jószágát örökkön örökké el-veszti; és a' melly fáját része volna örökségében (még ha hitetlenségéért fejét vennék-is) soha sem fiaira, sem nemzetségére nem száll: a' féléknek az ő nemzetsége, és tüzimere az ő hitetlenségének gyalázattára, viszontag a' hűségnek, és tökéletes jóságnak örök ditséretire, a' hitetlen embertől mindenestől fogva el-szakad, és el-idegenül, jószága-is soha maradékira nem száll.

Mindazáltal itt olly fiakról szólunk, a' kik a' hitetlenségnek idején immáron e' világon vóltak, és nem a' félékről, a' kik az után születtenek. Mert bátor az attya nótába esett légyen-is, és sententziát szolgáltatott légyen a' fejére; mindazáltal hogy ha a' Király mind fejének, s' mind jószágának

gának meg-kegyelmezend, és jószágában meg-maradhat, a' melly fiai az után fziületnek, méltán, és törvény szerént örökösök lehetnek az attyok jószágában.

De azért a' Királynak ezen kegyelme, a' hitelenségbe esett embernek nemzetséget a' jószághoz való jus iránt (a' hitelenség után lett fiaitól meg-válva) semmi részben nem fegiti, a' meg-sententziázott embernek jószágában örökösse nem téfzi. Még a' nóta előtt való fiai-is, és vér szerént való attyafiai sem lehetnek a' hitetlen ember jószágában örökösök olyan módon, mint-ha nótaba nem esett volna, bátor ha szintén a' Király kegyelmet adna-is a' hitelenségről nékie. Mindazáltal ilyen képpen örökösi lehetnek, ha egymással kötést, és vallást téendenek, hogy jószágok egymásra szálljon, és szakadjon, és e' féle kötésekre a' Királytól consensust, és engedelmet nyertnek, hogy ö-is jóvallya végezéseket. Mert egyedül tsak ez lehet orvoságok, hogy a' hitelenség miatt el-veszett örökséget egymásnak meg-nyerhefsék, és helyére állathafsák.

De a' föben-járó sententzia miatt a' bünös ember javainak tulajdonságát, és jószágát el-nem veszti; hanem ha fejét veszti-is, az után minden jószága fiaira (ha léendenek) avagy közelb való attyafiaira, és utánna való örökösire száll. Ha pedig
len

len a' Király meg-kegyelmezend nékie, és mindazáltal a' peres a' sententziával ugyan el-járand, akkoron a' bünös ember részére való jószágát, vagy fiai, vagy attyafiai, avagy egyéb igaz örökösi köz bötstsel vált-hattya magokhoz, a' Bírótól bizonyos nap rendeltetvén, mikor fizefsek-meg a' bötsöt.

Vagyon e' felett más külömbség-is e' két féle sententzia között; mert a' föben-járó dologban a' meg-sententziázott fél az ö peresével sententzia ki-mondása után-is meg-békélhetik (de azt értsed a' féle sententziának véghez vitele előtt) és ha így meg-békélhetik peresével, a' Király kegyelme nélkül-is ment ember lehet, és a' Bíró sem nyúlhat javaihoz, és jószágához.

Hitelenségnek nótajába pedig a' ki esendik, bátor ha azzal meg-békélendik-is; a' ki ellen vétett volna, a' fellyül meg-mondott dolgokban-is; mindazáltal magát attól meg-nem óhattya, kinek a' Király jószágát el-adta, hogy az ne háborgatná ötet. Mert ez Ország Törvényének erősege, melly ellen a' hitetlen ember vétett, és következés szerént a' Király adományja szabadságot ad annak, a' ki e' féle hitetlennek jószágát el-kérendi, hogy vele perelhefsen, és jószágát törvény szerént el-vévén, fajtyává tehefse.

XVII. TITULUS.

Kik legyenek, és kiket mondjunk örökösöknek, és maradékoknak: És minémü jószág szálljon tsak férfiú ágra, és minémü illesse mind a' két ágat?

Továbbá, mivelhogy még a' két féle fententziának különbségéről szólunk, az el-kezdettdolgot, tudni-illik: a' Király adományáról való írásomat, egy kevesfélben hagytam vala: Most azért a' Király adományinak nyilvánvaló megmagyarázását vévén elő, meg-mondom, mit kellyen értenünk azokról való bé-rekesztő beszédemen, hogy tudni-illik az örökösök nélkül meg-halóknak, avagy magva-szakadtaknak jószágok a' Királyra száll. Itt azért eszünkbe vegyük, hogy jöllehet maradéknak, vagy tsemetéknak mondjuk az atyáknak, avagy anyáknak örökös fiait, és leányit, még ha az atyáknak halálok után lennének-is e' világra: a' magzatokon mindazáltal a' már született fiakat, és leányokat értyük, azoktól meg-válva, kik az atyok halála után születetnek. Gyermeknek mondjuk pedig mind a' fiakat, leányokat, és unokákat; mindazáltal e' mi Országunk régi Szokása, és Törvénye szerint örökösöknek tsak a' fiakat mondjuk, kikre tudni-illik az atyok jószága szokott

száll.

szállani: Noha ollykor, midön az atyai, vagy az anyai jószág-is mind a' két ágat illetné, ez okon a' leányokat-is örökösöknek neveztetni (jöllehet nem tulajdonképpen) meg-engedjük. Mivelhogy pedig az Atyai jószág nem mindenkor szolgál a' leány-ágra-is, annak okáért a' leányokat inkább mondhattuk maradéknak, hogy nem mint örökösöknek. De még maradéknak-is nem ez okon mondjuk, hogy a' fiakkal egyetemben az atyok jószágában mindenkoron örökösök lehetnének; hanem hogy a' fiakkal egy vérek tagok, és hogy néha mind az atyoknak, s' mind az anyyoknak jószágokban ök-is részefek, és örökösök.

Mert a' leány-ágot tsak e' féle jószág illeti, mellyet vagy Attya, vagy Anya pénzen vett volna: Avagy a' mellyet attyának, és anyának Nemes ember haláláért adtak volna. Továbbá: mikor a' leány-egyednek ki-fizetéseért egy darab jószágot örökben szakasztának a' leány-ágnak: de a' vér szerént való attya-fiai akarattyokból, kikre azon örökség, és jószág nézne, avagy, a' melly jószágban a' leány ágot az ő vér szerént való attya-fiai engedelmekből a' Király fiú ágga örökösé tenné mind a' két ágra; E' féle jószág mind a' férfiú, mind leány ágra szolgál.

De a' kívül mindenféle jószág, akár mint keresték legyen, tsak férfiú ágot illet.

F

Ennek

Ennek pedig oka vagyon, miért mondtam azt, hogy attyok, és annyok pénzen vett jószágában örökösök a' leányok: mert ha a' bátyjai közzül valamelyik pénzért jószágot szerzend magának, a' leány ágnak, akár nénye, akár húga légyen, avagy aszszony-ember-is, e' féle jószághoz semmi köze nintsen, és a' bátyja mellé nem álhat, hogy e' féle jószágból részt kívánnyon, és vehessen oldalul-való attyafaitól; hanem tsak az attyai jószághoz nyúlhat, mellyből (a' mint renddel meg-íram) avagy részét veheti-ki jószágúl, avagy tsak leány-negyedet kívánhat. Ezt-is mondom ama tzikkely felől, *utrumque sexum*, az az mind a' két ágat, mellyet ha bötü szerént a' Király levelébe irnak. Illyen dologban, mikor a' Király ö Felsége egy leányt, vagy aszszonyi-állatot az attya, vagy attyafiai jószágiban (ha ezeknek örökösök nem léend, és e' dolognak engednek) magánoson fiúi ággá, és örökösé téfzen: da a' levelbe ha mind a' két ágat meg-nem nevezi, és bötü szerént bé-nem irattja; tehát a' féle leány, avagy aszszony-ember halála után a' jószág, mellyben fiúi ággá teték volt, tsak a' fiakra száll (ha pedig fia nem léend, a' Király Kamarájára száll) ha leányi vagynak pedig, ez Ország Törvénye szerént tsak negyedet vehetnek ez illyen jószágból.

XVIII.

XVIII. TITULUS.

A' szolgálattal nyert jószág mi okon nem illet leány ágat?

Ha pedig valaki okát kérdi, hogy a' szolgálattal talált jószág miért nem illet leány ágat? Erre ez a' felelet: Mivelhogy a' Magyar Ország hozzá tartozó Országokkal egyetemben eleitől-fogva az ellenségnek torkában vólt, és fegyverrel oltalmazták; és a' jószágot ez okon nagyobb részre fegyverrel, és vérek hullásával szerzették a' mi eleink, és most-is úgy szerzik, az aszszony-népek pedig, és leányok az ellenséggel nem szoktak vinni, s' erre elégte-
lenek-is; ez okon a' féle jószág leány ágat nem illet.

XIX. TITULUS.

Viszontag a' pénzen vett jószág miért illet mind leány, s' mind fiú ágat?

Ha pedig azt kérdended, hogy (a' mint az előtt meg-irtam) az attyai, vagy annyai pénzen vett jószág miért illesse mind a' két ágat? Erre azt kell felelni: Mert úgy-mond, a' pénz az ingó bingó marha közibe számláltatik: a' fiaknak pedig, és leányoknak egyenlő részek vagyon attyok-
nak,

F 2

nak, és anyyoknak ingó, és bingó marhá-
jokban: Következik azért, hogy e' féle
pénzen vett jószágból, mellyből attyók,
avagy anyyok hólta után részt vehetnének,
a' leányoknak portiójok szerént illendő részt
tartoznak adni. Ha mindazáltal a' pénz ke-
resés fundamentomát meg-tekentyük, hogy
nagy szolgálattal, fáradsággal, és véres-ve-
réjtékkel szokták a' pénzt találni, a' hada-
kozásra pedig, és hazánkknak oltalmazására sem
az aszfzonyi-állatok, sem a' leányok nem elég-
ségek: erre tekintvén még a' pénzen vett
jószágból, és örökségből-is nem érdemlenék,
hogy részt kívánhatnának; mindazáltal hogy
az atyai jókból, és jószágból mindeneftől
fogva ki-ne rekefztetnének, az atyafiúi sze-
retet, mellyel a' fiak az ő nényekhez, és
húgokhoz Isten parantsolatja szerént-is tar-
toznak, vitte erre az engedelemre a' fiakat,
hogy az örök árron vett jószágból a' leá-
nyok-is a' fiakkal egyetemben egyenlő részt
vehetsenek. A' hadakozást pedig, és ha-
zánkknak oltalmazását ő képekben bízzák az
ő férjekre, és urokra.

XX. TITULUS.

*A' hitetlenségnek nótájába esett ember-
nek, ha a' Király meg-kegyelmez, mind
a' két ágra való jószága az után-is, mind
a' két ágra szolgál-e?*

Ismétlen kérdés támad: Hogyha valaki
hitetlenségnek nótájával kárhoztatik, s
mind a' két ágra való jószágot birt, minek-
utánna a' Király fejének, és jószágának
meg-kegyelmez, a' kegyelem után lett leá-
nyokat egy-aránt illeti-e azon jószág a'
fiakkal, avagy nem? Mivelhogy minden
előbbi szabadságát, a' hitetlenségnek nótá-
jába esése miatt el-vefztette volt. A' fele-
let ez, hogy egy-aránt. Mert a' Király
kegyelme által, a' nótába esettnek minden
előbbi privilegiumi, nézvén az ő töle való
örökösökre, és maradékira, meg-élednek, és
ismét az előbbi erejekben maradnak: melly-
ből e' következik, hogy azon jószágok
ismétlen mind a' két ágat illetik (de az
egyenes lineában, és nem az oldal-félt va-
lókat) hanem ha a' kegyelem-levélben nyil-
ván való emlékezet lenne felölök tudni-
illik: hogy jószágának kegyelme nem vol-
na. Miért hogy a' Fejedelem szabad véle,
mint adja a' kegyelmet, és miképpen erefz-
ti-meg mellette a' jószágot. A' mint azért
a' Fejedelem adandja a' kegyelmet, és
meg-

meg-ereftendi a' jószágot, a' jószág-is olyan képpen száll egyikről a' másikra. A' leányok felől pediglen, kik az attyoknak meg-sententziáztatása előtt születettek, semmi kérdés nintsen. Mert azok az ő részeket az ő attyok vétkéért el-nem vesztik; De azért az attyok része szerént való jószágban részesek nem lehetnek; a' mint oda fel a' hitelenségnek nótája, és a' főben-járó sententzia külömbségek felől meg-irtam.

XXI. TITULUS.

A' melly jószágot valakinek szolgálattydért, és pénzért-is adnak, mint a' két ágat illeti-é, vagy nem?

Továbbá ezt-is kérhetik, hogy ha a' Király ő Felsege, vagy az Urak, vagy Nemékek közzül valakinek avagy várát, avagy kastélyt, avagy várost, avagy falut, avagy puszta helyeket, hü szolgálattydért, és kedves voltaért ajándékozna: e' mellett pedig bizonyos somma pénzben-is, melly somma a' Donációban, avagy e' féle jószágról-való költ váltás-levéiben nyilván megvolna irva, örökbe adná, avagy kötné; e' féle jószág mind a' két ágra szolgál-é, vagy pedig csak a' fiúi ágat illetné? Erre azt feleljük, hogy csak a' fiúi ágat illeti: Mert a' jószágnak keresésében, és találásában minden-

mindenkoron a' fundamentomra, és a' jószág gyökerére kell tekintenünk, és nem az ágra, avagy fiatalára; annak okáért a' féle jószágnak-is a' fundamentomára tekintvén, azt nem pénzen vett jószágnak, hanem Király örök adományának mondhatjuk; mindazáltal a' leány ág-is e' féle sommából az ő részét méltán ki-veheti. Holott pedig olyan nagy sommában volna a' jószág kötve, hogy annyit nehezen érne; tehát azon jószágot az Országnak Birája egy Káptalannal, avagy Conventtel köz bötstsel intézzék, és betsülljék-meg, és eképpen köz bötstsel fizessék-ki a' fiak a' leányok részére való sommát.

Nyilvánágnak okáért azért a' jószág kereséséből ilyen tanúságot vehetünk: hogy ha egyik attyafia a' másiknak olly jószágot adna-el pénzen, melly jószág az ő halála után ugyan vér szerént-is arra az ő attyafiára szállana, e' féle jószágban a' leány ágnak része nem lehet. Még ha nem csak rész szerént való jószágot, hanem egész falut, avagy egynéhány rendbéli jószágot el-adna-is ilyen képpen egyik attyafiú a' másiknak.

Okosok légyenek azért, a' kik jószágot karnak magoknak keresni, avagy pénzen venni: mert a' mint irattattyák a' jószágról való levelet, azon képpen kell a' jószágnak-is egyikről a' másikra szállani.

XXII. TITULUS.

A' Király adományában mikoron a' levélben a' magva-szakadásról szólnak, mit kellyen érteni a' magon?

Mivelhogy a' Király adományáról való Donatió levélben, mikor valamely embernek halála után, kinek örököse nem volna, jószágát másnak adják, e' Tzikkelyt mindenkoron a' levélbe szokták írni, hogy (úgy mond) ennek 's ennek jószágát magva-szakadtól adjuk, 's a' t. Annak okaért sokan ilyen értelemben vagynak e' tzikkely felől, hogy ha a' féle meg-hólt Urnak, avagy Nemes embernek leányi maradnak: ugyan meg-kellene a' levélben nevezet szerént írni, hogy férfiúi ágának magva szakadásáért adta-el a' Király a' jószágot, 's a' t. És mikor így nem írják a' Donatiót, haszontalan volna, és le-szállana: mivelhogy még leányi volnának, és ez okon még magva-szakadtnak az olyan embert nem mondhatnák: De külömben kell ezt érteni, mert itt a' magon tsak a' férfiú ágat, és nem a' leány ágat szoktuk érteni. Héába-való dolog volna azért azt oda írni több beszéddel, a' mint a' nélkül-is az igéne erején meg-érthetjük. Ennek pedig ugyan természet szerént való oka-is vagyon: mit mikor a' férfiú mag bövségesbb, akkor a' káb

kább mind fiak lesznek töle; viszontag az afzszony magvából leányzó.

Méltán mondhattuk azért, hogy magva szakadt annak (ha leányi volnának-is) kinek több férfiú ága nem maradand. Innét vagyon, hogy a' nemes atyától, és paraszt anyától való fiak, ugyan igaz Nemeseknek tartatnak, és az attyok nemzetségében, és állapotjában mennek-elő: de viszontag nem, a' mint arról oda elő nyilván szóllottam. Mindazáltal ha valamely jószág mind a' két ágra nyilván szolgálna, és mind a' két ág el-fogyna; tehát akkor igazán, és hasznosan belé írhatták a' Királyi adományról-való levélbe, hogy ennek 's ennek mind a' fiu, mind a' leány ágának magva-szakadásáért adták-el jószágát, mint hogy itt a' magon a' successiót, avagy örökséget értyük.

XXIII. TITULUS.

A' Király igazsága hány esztendeig tart, és mikor telik-ki ideje?

Mivelhogy (a' mint meg-mondám) a' Király ö Felsege minden féle Uraknak, Fő-embereknek, és Nemeseknek, valakiknek magvok szakadna, törvény szerént való örököse volna erre való tekintetekben sokan az Urak, és ez Országbeli jószágos Nemesek közül tudják, hogy Király igazsága

sága fekszik jószágokban; de még-is azt költik, hogy avagy zálogul birják, avagy bizonyos vallások, és kötések volna felöle (mellyben mindazáltal semmi nints, s' a' Király sem adott Consensu reá) vagy hogy ők abban a' jószágban örökösök volnának, és vér szerént, 's törvény szerént-is őket illetné: avagy pediglen valami szin alatt (föképpen háború idöben, és hadkor) valamely jószágba alattomban bé-tsúfznak, és alattomban a' jószágot mind birdogálják, azt hanyván-vertven, hogy ők annak a' jószágnak fok idötöl fogva uraságában voltanak, és idöt-is töltötenek benne. E' félek ellen azért jól meg-tanuljuk, hogy száz esztendeig tart a' Király igazsága e' féle jószágban, és e' száz esztendő forgásában e' féle tsalárdok jószágát Király igazsággal tölök el-vehetik; és így tsak héába lészen az ö idö-töltésekkel való magok biztatása.

XXIV. TITULUS.

Mi légyen valóban a' Király igazsága, és a' Jószág?

A' Király igazsága azért, a' Királyi Koronának törvény szerént való igazsága, és közi, melly alattomban fekszik olly örökségben, és jószágban, mellyet valaki mód

mód nélkül, és nem igaz úton, 's Király engedelmé nélkül birna. A' jószágon pedig értyük közönséges képpen mind a' várakat, kastélyokat, erősegeket, költsosvárosokat, mezü-városokat, falukat, földeket, erdöket, és telekeket.

Itt azért értsük-meg, hogy mikor birodalomról szólunk, vagy a' mi birtokunkat emlittyük; ezt két képpen érthettyük. Mert elsőben azt jegyzi; A' mint nekünk hatalmunk vagyon, akár ingó bingó, akár örökség légyen az, tsak hogy mi bírhasuk, és gondviselesiünk alatt légyen. Mert e' formán mondatik a' possessio, lábainak bé-tévése, mellyel a' jószágot valaki maga számára foglalja, és valóságos uraságában, és gondviselelése alatt vagyon.

Másodszor, e' nevezeten tulajdon-képpen jószágot, és falut értünk. Mert a' váraknak, kastélyoknak, kerített, költsos, és mezü-városoknak, és telekeknek faját, és tulajdon nevek vagyon. Mindazáltal itt a' possessio, az az a' jószágon, közönséges képpen értsed a' várakat, kastélyokat, erősegeket, költsos-városokat, mezü-városokat, falukat, jószágbéli részeket, földeket, réteket, erdöket, és telekeket. *Prædium*, az az: teleknek pedig olly mezöt hívunk, kin az előtt emberek laktak; de mostan pusztá, sem ház, sem lakó nintsen rajta, mint a' melly prédára ki-tétetett volna:

na: miért hogy ez ige a' régiectől marad, kik az olly földet, mellyet fegyverrel vettek volt meg, ön köztök prédának, az az hadi nyereségnek tartnak vala. Azonképpen a' *Fundust*, az az a' nemes ülés-helyet, és jobbágyok házak helyét, mellyen mivel, hogy sem ház, sem lakó nintsen, pusztá teleknek mondjuk. Mik legyenek pedig a' várak, kastélyok, erősségek, költsos, és mező-városok, nyilván vagyon: mellyért nem kell azokról a' magyarázat. Mert e' tzikkely alatt, *Cum omnibus pertinentiis*, az az minden hozzá tartozókkal egyetemben, közönséges képpen mind azokat értyük, valami akár kerített, költsos, akár mező-városhoz, avagy valamelly faluhoz való: úgy-mint szántó-földek, és gyepek, mezők, és kaszáló-rétek, nyomás, erdők, tserék, berkek, hegyek, völgyek, szőlők, szőlő-hegyek, vizek, folyó-vizek, tók, vészek, víz-folyások, malmok, és malom helyek; fomma szerént, valamelly városnak, avagy falunak akár mi jövedelmi, hasznai, és hozzá tartozói volnának. Gyakorta pediglen értyük e' szón, valamelly várnak minden törvény szolgáltatásra való hatalmát, és birtokát, avagy minden jószágot, akár hol legyen, tsak hogy ahoz tartson, és oda szolgáljon, úgy-mint kerített, és mező-városokat, falukat, részbeli, és egész jószágot, és pusztá telekeket. Mindazáltal ezzel

zel az értelemmel, igen ritkán élünk; mert hogy ha mindenkor ki-nem fejezzük-is, de közönségesen a' kerített, és mező-városokat, falukat, rész jószágot, és telekeket, valamely várnak tsak tartományának szoktuk mondani.

Jöllehet azért a' Király igazsága közönséges képpen, minden féle jószágot, mellyet a' Király el-adhat, avagy valamiképpen a' Királynak közi lehet hozzája, ő magában bé-foglalja; mindazáltal ha ki az Urak, vagy a' Nemesek közzül hitetlenségbe esendik; avagy újonnan valakinek magva szakadand, e' féle jószágot nem mindjárt tsak a' Király igazságával kell meg-kérni, hanem avagy a' hitetlenségnek nevével, és mint esett legyen a' hitetlenség, meg-magyarázván, avagy pedig magva-szakadtól kérheti-meg, és e' mellett a' Király igazságát is bé-fokták a' Donációba iratni, hogy-ha mi közi volna ő Felségének a' féle jószágban, azt-is oda engedje. A' mint azért elsőbben szólék a' Király igazsága felől, hogy mi legyen, azt nem az utolsó, és közönséges Király igazságáról kell érteni, hanem azokra nézve kell magyarázni, a' kik a' Király igazságát jószágokban el-titkolnak.

XXV. TITULUS.

Hogy a' ki Király igazságával valaki jószágát méltatlan meg-kéri, azon jószágnak örök bötűjén marad.

Ha azért valaki a' Király igazságával valamelly jószágot meg-kérend, tudni-illik: mellynek uraságában valamelly Ur, avagy Nemes ember fok idötöl fogva békeségesen élt volna, és a' pernek folyását végig üzven (mert e' mostani Szokásunk szerént e' féle pernek négy Octáván végének kell szakadni) a' féle Ur, avagy Nemes ember megbizonyithattya, hogy ő jó móddal, és igazsággal vagyon abban a' jószágban, és igazán bírja, tehát a' ki meg-kérte vólt, azon jószágnak, mellyet övévé akarna tennie, és az ő igaz Urát belöle ki-akarná vetni, örök bötűjén marad. Hogy ekképpen hasonló mértékkel mérjenek nékie, a' mellyel ő másnak akar mérni, és ő efsék abba a' kárba, mellybe ő mást akar ejteni.

Ekképpen járnak azok-is, valakik hitetlenségért jószágot kérnek, és azt reájok nem bizonyithatják; mert ezek-is a' meg-kért jószágnak örök bötűjén maradnak (ha a' pert le-nem tészik, és mellöle nem akarandnak el-állani) jóllehet erröl sokan ilyen értelemben vagynak, hogy azokat, kik hitetlenség nevével kérik-meg valaki jószágát, csak

csak nyelv-váltságon kell azért marasztani: Mivelhogy a' Király előtt az ártatlan, és büntelen embereket hamissan meg-szóllották, és méltatlan kifesebitették-meg nyelvekkel.

XXVI. TITULUS.

Hogy a' kik magva-szakadtól kérik-meg valaki jószágát, azok semmi birtágon nem maradnak.

Ha valaki pediglen valamelly holt ember jószágát magva-szakadtól Király igazságával, mint-ha ő Felségére szállott volna, meg-kéri, és az után hogy törvényre kél a' dolog, levéllel meg-bizonyithattya, hogy a' Királyt nem illeti, hanem vagy vér szerént való atyafaira, vagy a' meg-holt embernek leányi ágára, vagy egyéb rendbéli örökösire szállott: Ez okon a' ki meg-kérte, semmin nem marad; mert férfiú ág nélkül való holt embernek kétséges jószágát kérte volt-meg: hogy azért a' Királyi Korónának igazsága idővel ki-tessek, és a' Király is kétségét ki-vehesse belöle, ha ő reá szállott-é, avagy nem az a' jószág, ez okaért mentsége lehet a' meg-kérőnek. Mert netalán az-is, a' ki a' meg-kérő ellen a' jószágot meg-nyeri, és levelével örökösé teheti magát a' jószágban, talán a' magva-szakadt ember éltében azon jószágot nem bírta:

bírta: A' honnét következik, hogy e' féle magva-szakadt jószágrol való Donátio levélbe mikor bé-irandják a' Király igazságát is, és a' kinek a' Király adta a' jószágot, a' Király igazságát kezdi a' törvényben forgatni, hogy a' jószágot azzal-is övévé tegye, ezért nem marad semmin.

Mindazonáltal ha még-is vakmerő-képpen kezdi a' Király igazságát hány-nivetni, és még-is el-esik mellöle, így a' meg-mondott büntetésen marad. De azért a' ki e' féle jószágot meg-kért, ha kedve lészen hozzája, ugyan törvény szerént is meg-láthattya, hogy ha Király igazságával hozzá férhet a' jószághoz: Mert mivel-hogy e' tikkelyt e' féle Donátio levélbe be-ízták irni, úgy-mint (a' dolog így lévén, a' mint mondják) fókán ilyen érte-lemben vóltak, hogy ez ilyen Donátionak első részéből, melly szóll arról, hogy ennek 's ennek, a' kinek jószágot magva szakadtól meg-kérték, valóban magva nem szakadt, tehát a' levélnek több része is, melly szóll a' Király igazságáról, le-száll, és semmit nem használ a' meg-kérőnek. Mindazáltal ha azt meg-bizonyíthattya, hogy az el-hólt embernek, kinek jószágot valaki meg-kérte, magva-szakadt; a' meg-írott tikkely az egész Donátionak, és evvel együtt a' Király igazságának egyszer 's mind ártalmára nem lehet. Ez okáért a' meg-

meg-kérő fél ha akarja, Király igazságával is, jó módjával, perelheti a' meg-kért jószágot.

XXVII. TITULUS.

*Hogy a' melly jószág perbe legyen,
azt magva-szakadtól meg-nem kérhetik.*

De azért ezt eszünkbe vegyük, hogy ha valaki valamely jószágot perelni kezdene, és minek előtte meg-nyerhetné, és a' per véghez vihetné, azonban magtalanúl történnék meg-halni; tehát e' féle jószágot magva-szakadtól a' Fejedelemtől meg-nem kérhetnék. Mert az ő vér szerént való atyafiuságát, mellyre nézve az a' meg-hólt ember még élteben keresi vala a' jószágot, azon embernek halála semmivé tette. Mindazáltal a' Fejedelem is nem lehet annyira való örököse e' féle embernek, hogy a' melly jószágot az élteben fajttyává nem tehetett, hanem még a' per folyásában lévén, kétséggel csak reményhette annak meg-nyerését, örökösévé tehetné.

Mindazáltal ha olly jószága maradt volna a' meg-hólt embernek, mellyet a' vagy zálogba vetett volna, avagy pedig jegy-ruháért, avagy leány-negyedért, avagy váltásagos képpen valakinek el-kötött volna: e' féle jószágot avagy a' Király, avagy a' kinek

kinék a' Király adandja, mindenkoron magához válthattya. Mert a' jószágok a' fele el-kötése, tulajdonságát a' jószágok el-nem vesztí; hanem azonban meg-tartja, mint élteben a' meg-holt ember birta. Ezen értelemben legyünk mindenképpen a' hites atyafiakról-is, kikre a' meg-holt hites atyafiának jószága jöllehet törvény szerént, de azért nem vér szerént száll, és e' fele el-zálogosított, és el-kötött jószágot, melyről szőlék, e' fele atyafiak-is magoknak meg-válthattják. Ez okon szoktuk köz-példa-beszédben-is mondani: hogy a' pert pénzen el-sem adhatták, meg-sem veheték. Melly példa-beszédben nem kell arra magyarázni, hogy valamely nyomorult szegény, és meg-szüksült ember, olly jószágának gondjavifelését, és meg-keresését, melly őtet méltán illetné, avagy el-kezdett pernek, avagy mellyet el-akarna kezdeni, forgatását, és véghez-vitelét, másra nem bízhatná, avagy a' fele peres jószágot jó módjával el-nem adhatná másnak. Hancm ezt kell ezen értenünk, hogy a' kinék el-adná a' jószágot, avagy a' kire bizná a' pernek gondjavifelését: E' fele ember ő maga képében az el-adónak sem élteben, sem holtá után a' jószágot nem perelhetni, hanem csak az el-adó nevével.

Mivelhogy pedig a' törvénynek vége kétséges, még az el-adó-is valaméddig a' pert

pert, úgy-mint fel-peres véghez nem viszi, addig a' jószágot fajáttjának nem mondhattya, és ez okon sokkal inkább a' meg-vévő-is ő maga képében az el-adónak jószágot törvényvel nem keresheti. Innét azért e' következik, hogy ha az el-adó fél e' per közben, még a' törvénynek végét nem érné, meg-haland, a' vévőnek mind pénze, s' mind a' jószág oda lészzen. Mert a' mint meg-mondók, az után semmiképpen nem perelhet: és ez okon megtapasztalhattuk, hogy a' pert pénzen-is héába vette volt-meg.

XXVIII. TITULUS.

Hogy a' Királytól adatott jószág leány ágát nem illet, még ha az ellenzőnek ellene-mondását pénzzel le-szállítanak-is.

Ez-is gyakran esik, hogy valaki magvaszakadtúl, avagy hitelenség nevével, avagy Király igazságával kér-meg valami jószágot, és mikor iktattja magát, ellene mondnak, melly ellene-mondókkal az után meg-bekélik, és meg-egygyez: És a' mi igazságok volna a' jószágban, abból pénzzel ki-fizeti őket; hogy avagy könnyebben férkezzék azon jószághoz, avagy hogy az ellenkezőknek vagy leány negyedek volt benne, vagy jegy-ruhájok, vagy abból a' jószág-

jószágból ki-kellett volna őket házasítani, vagy egyéb valami közöket mondhatták volna hozzája, és e' féle kötelefségtől, és fizetéstől hamarébb meg-szabadithassa a' jószágot.

Ennek okáért, hogy ilyen képpen való fizetéssel is jut a' jószághoz, sokan azt vélik, hogy e' féle jószág mind a' két ágra szolgál: melly igaznak lenni nem láttatik. Mert a' jószágnak tulajdonságát a' fundamentomából, és gyökeréből kell meg-ítelni, és honnét legyen első eredeti e' féle jószág kerestetinek, és találásának, mint az előtt is erről írásomban emlékeztem. Így azért a' Király adományára tekintvén, e' féle jószágot Király adományának kell tartanunk, és nem vett jószágnak, bár ha valami fizetés léfzen mellette is. Miért hogy az Adomány az oka, hogy a' pénzbéli fizetés lett.

XXIX. TITULUS.

Miképpen kell el-foglalni a' magva-szakadtúl meg-kért jószágot.

Miképpen kelljen pediglen eljárni a' magva-szakadtúl meg-kért jószágnak Donatiojával, és e' féle jószág felől törvény szakadtáig mit kellesek mivelni: Továbbá, miképpen kellesek törvényvel végét szakasztani.

kasztani: Mivelhogy erről a' közönséges Dekretomban elég világos emlékezet lett, és Articulus iratott felöle. Annak okáért a' mint ott meg-vagyon írva, ahoz kell magunkat tartanunk, noha az az Articulus némü-némü tziக்கelyekben ez Országnak régi szokásával nem mindenben egygyez: Hogy pedig e' dolgot könnyebben, és jobban is meg-érthetsük, azon Articulusi ígéről ígére ugyan itt is bé-irattuk; a' melly ekképpen következik:

Továbbá: úgy-mond, ha valamely Vármegyében valami jószág magva-szakadtúl el-idegenülend, és nyilván nem tudhatni, ha valóba Királyra szállott-é, avagy vér szerént való atyafiait, avagy pedig leány ágat is illetné: És mind a' két dologról kétség volna, a' Király igazsága ha legyen-é benne, avagy pedig az atyafiaknak, és leány ágnak legyen közi, és igazsága hozzája; tehát akkor a' Vármegye Ispánnya a' Szolga-Birákkal, és több Nemesseggel gyüljön öszve, és válasszon egy jámbor tökéletes Nemes embert, de nem a' Szabad-Urak közzül, sem pediglen a' maga birók közzül; hanem a' közép szerént-való, az az: fél-húsú, és állapotú Nemes emberek közzül, és adja ennek a' kezéhez a' jószágot, hogy még e' féle kételkedésnek, és felöle való pernek vége szakad, addig a' jószágot kár, és fogyatkozás nélkül bírja:

Mind-

Mindazáltal e' féle jószágoknak szokott hasznából mértékletes képpen költhet-is maga szükségére mind addig, még a' jószág kezénél léfzen, méglen a' Király Udvarában, és a' Törvény-Székben fel-nem hirdetik, hogy a' jószág magva-szakadt légyen: de azért e' féle költségéről az a' választott köz Nemes ember tartozik számot adni. Holott pedig a' jószágoknak magva-szakadt voltát a' Király meg-hirdetteti; valaki azon jószághoz közit mondja, tartozik, hogy esztendő forgásának alatta igazságát elő hozza, és a' Király előtt el-hitefse, hogy ötlet illeti. És hogy-ha meg-bizonyithattya, az Ország Bírása vizsgálja a' jószágot, és belé iktatja. Ha pedig le nem bizonyithattya; a' jószág a' Királyé léfzen. És ha valaki még-is közit mondaná hozzája, és még-is igazságát reméli benne, törvénnyel keressse, és vegye-ki a' Király kezéből.

Holott pedig le e' féle magva-szakadt embernek felesége, és leányi maradnának, a' jószágot nem kell kezeiből ki-venni, hanem elsöbben meg-kell valóba érteni, mitoda igazságok légyen a' jószágban, és ha örökösök-e benne, és leány ágat illet-e a' jószág, avagy nem. Ha azért meg-érthetik, hogy leány ágra nem szolgál a' jószág; tehát minkeleltte a' meg-holt ember feleségét, és leányt a' jószágból ki-tenné, vagy

Király

Király ö Felsége, vagy akár ki, a' kire szállott volna a' jószág, tartozik jegy-ruháját, és egyéb igazságát meg-adván, a' jószágból ki-fizetni. A' leányokat pedig le még ki-nem házasították, addig az attyok udvar-házát, és jószágának negyed részét nekik kell engedni, hogy az Ország törvénye szerént mint leány negyedjeket bíráják. Ha pedig férjhez mennek, a' leány negyedet pénzel kell nekik meg-fizetni: Ha pedig le e' féle leányok közzül valamely jószágtalan emberhez menend, ez Ország törvénye szerént az ö leányi negyedben ugyan örökös lehet, és belöle ki-nem fizethetik. De úgy maradhat-meg a' jószágban, ha a' bátyainak, és atyafainak akaratjokból (úgy-mint kikre szállana a' leány negyedben adott jószág, e' féle leányoknak ki-házafittások után) menend jószágtalanhoz. Ha pedig atyafiai, avagy szülöi hírek, és akaratjok nélkül menend jószágtalanhoz; így az attya udvar-házából, és jószágból, akár Zászlós-Ur, akár Nemes ember leánya légyen, részt nem vehet; hanem csak pénzel fizetik-ki az ö negyedéből.

G 4

XXX.